

Onderwijs in de deelgemeenten (1)

Tot de wet van 1842 mag men zeggen dat het lager onderwijs in de deelgemeenten een zaak was van het gemeentebestuur en de pastoor. Er was in de Franse en Nederlandse Tijd wel wat regelgeving van hogerhand maar die veranderde niet veel aan de concrete toestand in de hier besproken plaatsen. De Franse decreten bleven dode letter, en de inspanningen van de Nederlanders om het lager onderwijs in het zuidelijk deel van het Koninkrijk te verbeteren stuitten vooral in Oost-Vlaanderen op het verzet van de geestelijkheid. 'In 1825 liet het lager onderwijs in Oost-Vlaanderen nog haast alles te wensen over'. De schoolmeester was autodidact, soms telg van een oud schoolmeestergeslacht en altijd een man met vele bijberoepen: koster, ontvanger van het armbestuur die dankzij de inzet van zijn echtgenote als (werk-) meesteres en de opbrengst uit eigen tuin met moeite de eindjes aan elkaar knoopte. Niet één op tien Oost-Vlaamse schoolmeesters kon lang na 1830 zonder nevenberoep(en) overleven. De vrijheid van onderwijs, een van de verworvenheden van de Belgische Revolutie, had een wildgroei van schooltjes voor gevolg die elkaar op sommige plaatsen in Oost-Vlaanderen doodconcurrerden. De Gemeentewet van 1836 maakte de gemeentebesturen opnieuw quasi autonoom in onderwijsaangelegenheden, enkel wanneer er een provinciale toelage werd verleend (Provinciewet) was er enige vorm van controle. Het gebrek aan degelijk normaalonderwijs had voor gevolg dat in 1843 de meerderheid van de schoolmeesters in Oost-Vlaanderen 'weinig kwaliteiten' bezaten volgens de provinciale inspecteur. Pas in 1839 opende de bisschoppelijke normaalschool van St. Niklaas zijn deuren, later die van Torhout. Rond 1840 was in de meeste Oost-Vlaamse scholen het hoofdelijk onderwijs (in plaats van het simultaan) nog in zwang. Sommige leerlingen betaalden schoolgeld, als hij de kinderen van onvermogende ouders ook onderwees kreeg de meester hiervoor een vergoeding van het gemeentebestuur of de kerk (2).

De eerste wet op het lager onderwijs van 23/9/1842 stipuleerde dat in iedere gemeente een school moest bestaan: het gemeentebestuur kon zelf een school inrichten, of een bestaande school als gemeenteschool erkennen of adopteren. Voortaan moest ook een vast percentage van de gemeentelijke belastingsinkomsten naar de betoelaging van het onderwijs gaan, bv. door het schoolgeld van arme kinderen te betalen, de huisvesting van de onderwijzer e.d.m. Er werd ook een eerste schoolreglement uitgevaardigd, waarin de minimumeisen die aan meester en leerlingen werden gesteld werden opgesomd. Desnoods mochten Staat en Provincie financieel bijspringen. Voor het eerst was ook sprake van burgerlijke en kerkelijke inspectie: de diocesane inspecteurs moesten toezien op de kwaliteit van het godsdienstonderwijs dat overall verplicht was –overigens al sinds de Franse Tijd. Ook na de wet van 1842 blijven de scholen zeer onregelmatig bezocht, blijken leerkrachten onvoldoende opgeleid en -vooral in Oost-Vlaanderen- is er een groot gebrek aan aangepaste schoolgebouwen. Met alle gevolgen vandien: in België kent slechts één op drie van de 19 à 20-jarigen die school gelopen hebben onder het regime van de wet van 1842 de rudimenta die mogen verondersteld worden bij iemand die beweert lager onderwijs genoten te hebben. Van de vrouwen geboren tussen 1850 en 1876 en die huwen tussen 1876 en 1880 kan één op vier de huwelijksakte niet tekenen –in Oost-Vlaanderen gaat het om bijna één op twee (40%), meteen de slechtste score van het land. Meisjesonderwijs betekende immers in de meeste gevallen kantwerken of spinnen. Wanneer er liberale kabinetten aan de macht waren (1857-1870) werd op de strikte naleving van de wet toegezien, zo bv. met het K.B. van 1/9/1866 waarbij iedere gemeente werd verplicht een school voor volwassenen (= meer dan 14-jarigen) in te richten. Onder katholiek bestuur (1870-1879) werd de gemeenten grotere vrijheid gelaten. De wet van 1/7/1879 dan wilde het centraal bestuur grotere invloed op het gemeentelijk lager onderwijs geven. Enkel wie zijn diploma aan een staatsnormaalschool had behaald of leerkrachten met een officieel bevestigd bekwaamheidsattest mochten nog aangeworven worden, de inspectie werd aangescherpt en de

diocesane afgeschaft, disciplinaire maatregelen ten overstaan van de onderwijzers moesten van hogerhand bevestigd worden en tenslotte: het godsdienstonderwijs mocht nog in de gemeenteschool plaats vinden, maar dan buiten de schooluren. Indien de pastoor dit onderwijs niet wenste te geven, werd de gemeenteonderwijzer er, tegen vergoeding, mee belast. De bisschoppen reageerden furieus: iedereen die op een of andere manier aan de uitvoering van de nieuwe schoolwet meewerkte, al was het maar door zijn kinderen naar een 'school zonder God' te sturen, werd de sacramenten ontzegd (3). Over die bewogen tijd is heel wat terug te vinden in de 'onderwijzersromans' die rond die tijd en nadien het licht zagen. Daarin wordt, veelal vanuit liberaal oogpunt, een min of meer realistisch beeld opgehangen van de soms tragische tegenstellingen die door de wet, en de bisschoppelijke reactie hierop, tot in de kleinste dorpen ontstonden (4). De wet van 20/9/1884 betekende de restauratie van de gemeentelijke autonomie: de gemeente mocht bestaande vrije scholen adopteren of 'aannemen' als minstens de helft der leerkrachten gediplomeerd was, ze betaalde de onderwijzer (er werd enkel een minimumloon vastgesteld) en kon hem eigenmachtig 'ter beschikking stellen' en tenslotte: ook afgestudeerden van katholieke normaalscholen behaalden voortaan opnieuw een wettelijk diploma.

De wet van 15/9/1895 dan maakte de subsidiëring van het vrije onderwijs door de centrale overheid mogelijk, voor zover die scholen 'aanneembaar' waren, d.w.z. beantwoordden aan de wettelijke vereisten.

De wet van 19/5/1914 maakte het lager onderwijs gratis en verplicht tot 14 jaar (voordien ging men tot zijn twaalfde), wat de instelling van een vierde graad betekende, die in de hier bestudeerde gemeenten de vorm aannam van landbouw- of huishoudleergangen.

Het Schoolpact spreekt alleen nog van 'officiële' (door gemeente, Provincie of Staat georganiseerd onderwijs) en 'vrije' (door privé-personen, zo goed als altijd katholieke vzw's georganiseerd onderwijs) scholen – de begrippen 'aangenomen' en 'aanneembare' verdwijnen.

Door de wet van 14/7/1975 worden de gemeenten, mits bepaalde voorwaarden, ontslaan van hun verplichting tot het beschikbaar stellen van lager onderwijs, o.m. wanneer er minder dan 15 leerlingen de gemeenteschool bezoeken en andere scholen beschikbaar zijn. Dat betekent voor de Deinse deelgemeenten in vele gevallen het einde van 'de gemeenteschool' Dit is het beeld zoals het uit de belangrijkste overzichtswerken naar voor komt. In hoeverre beantwoordde de toestand op lokaal vlak, i.c. in de Deinse deelgemeenten hieraan?

ASTENE

Tussen 1779 en 1796 was 45% van de mannelijke Astenaren en 80% van de vrouwen ongeletterd (6).

In 1798 zouden er plannen bestaan hebben om voor de gemeenten Astene, St.-Martens-Latem en Deurle samen, één lagere school op te richten, maar die werden nooit uitgevoerd. In 1803 meldt het gemeentebestuur van Astene dat het een eigen school niet kan bekostigen en de kinderen die dat willen in Deinze naar school kunnen. Zo 'n vijf jaar later, in 1808 of 1810, moet Jan Baptist Dossche (Astene, °1784 + 19/8/1843, zoon van Lieven, ook schoolmeester,) als schoolmeester aan de slag zijn gegaan te Astene, in 1811 nog als particulier (hij was ook wever) met zo'n 50 jongens en 30 meisjes in de klas, vanaf 1813 als officieel erkende gemeente-onderwijzer en met goedkeuring van de pastoor. Er bestaat geen echt schoollokaal, de lessen gaan door bij de meester thuis, een huurwoning in de Beekstraat, en hij krijgt, een gemeentelijke toelage van 25 F per jaar en vraagt jaarlijks aan de betalende leerlingen 8,70 F. Het gemeentebestuur is tevreden over hem en vindt het niet nodig een tweede onderwijzer aan te stellen, mede gezien de precare toestand van de gemeentekas en het geringe aantal inwoners (7). Er gaan dan trouwens maar een 25 leerlingen naar de school die het ganse jaar

open is maar vooral 's winters bezocht wordt. De lessen gaan door van 9 tot 11 en van 14 tot 16 u en behandelen 'Vlaamse' taal, rekenen en –in samenwerking met de pastoor- catechismus. Dossche was zelf wel voorstander van een tweede school, ten behoeve van de kinderen uit de omliggende gemeenten. Hij wilde daaraan graag medewerken, mits zijn toelage verdubbeld werd...quod non. In 1819 beslist het gemeentebestuur zelfs dat de oudste leerlingen enkel gedurende de zes wintermaanden naar school moeten, tijdens de andere maanden moeten de kinderen meehelpen op het veld. In 1821 wordt Dossches school ook door de Nederlandse overheid erkend, en in 1825 ondertekent de meester ook de oprichtingsakte van het onderwijzersgezelschap te Deinze dat voor de begeleiding van kandidaat-onderwijzers en de verbetering van de leerboeken wilde instaan (8). Ook in 1825 verhuist J.B. De Wulf zijn kostschool van Deinze –waar hij vanuit Gent naar getrokken was maar waar hij in de concurrentie met de school van Frans Tonneel het onderspit had moeten delven- naar Astene, naast de kerk. Hij kan, blijkens een advertentie, tot 25 leerlingen aannemen (9), en heeft een toelating van vijf jaar gekregen van het gemeentebestuur (maar niet van het Nederlands bestuur: dat zal hem in 1827 nog een boete kosten). De Wulfs school trekt echter te weinig leerlingen om leefbaar te zijn: 22 jongens in de zomer van 1825, 15 in de winter van 1826, terwijl Dossche in dezelfde periode resp. 18 jongens, 14 meisjes en vier armen in de zomer en 22, 20 en vijf arme leerlingen in de winter in de klas telt. In 1827 vraagt De Wulf de gouverneur dan ook om de toelating naar Tienen te verhuizen. De gemeente weet te melden dat hun schoolmeester zeker niet omwille van wanpraktijken de benen neemt – hij was van onberispelijk gedrag- maar dat hij om financiële redenen zijn activiteiten dient te verleggen. Dossches leerlingenaantal stijgt prompt naar 58 in 1828 (10). In 1829 wordt Jan Baptist Dossche, na een vergelijkend examen met als concurrent Victor Soenen van waarnemend tot vaste onderwijzer benoemd tot hij in 1836 op rust gaat. Dat was hoogtijd want al in 1832 meldde de deken dat de meester arm en doof was en hierdoor vele kinderen in Deinze naar school gingen. Misschien dat daarom vanaf dat jaar Marie Sabine Van der Meeren haar kans schoon zag en een particuliere school begint, in 1836 daarin bijgestaan door Ursula Verguchte. De pastoor meldt inderdaad dat er in 1835 twee dagscholen in zijn parochie open zijn met 54 jongens en 60 meisjes, maar, om nauwkeurig te zijn: één school werd opgericht door de pastoor met 44 jongens en 53 meisjes, geleid door twee devote dochters [die van Van der Meeren en Verguchte], de andere werd ingericht door de gemeente en telt 10 jongens en zeven meisjes [die van Dossche]! Daarnaast functioneert ook een zondagschool met 65 jongens en 70 meisjes. Dossche is duidelijk aan het einde van zijn carrière, en vraagt in 1836 zijn pensioen aan, 52 jaar oud, met 28 jaren dienst, zonder resultaat blijkbaar want hij wordt in de jaarverslagen van de gemeentesecretaris over het lager onderwijs zeker nog tot 1841 vermeld – de school van de 'devote dochters' blijkt in 1840 en 1841 niet meer te bestaan. In 1843 volgt Charles Louis Dossche zijn op 19/8 overleden vader Jan Baptist op (11).

Sinds 1834 kreeg de onderwijzer jaarlijks 80 F van de gemeente voor het verstrekken van kosteloos onderwijs aan arme kinderen en als huisvestingsvergoeding (voordien, in 1832-3: 52 F) maar naar het einde van de jaren veertig volstaat dit gezien het toegenomen aantal behoeftige kinderen niet meer. De onderwijzer vraagt het provinciebestuur dan ook de gemeente toe te staan dit op te trekken tot 215F voor het jaar 1851– dat was trouwens ook al gevraagd voor 1850, maar door de deputatie gereduceerd tot 150F. Rond die tijd, vanaf 31/12/1846, wordt ook, dank zij overheidssubsidie, door het armbestuur een speldewerkschool ingericht met een twintigtal leerlingen. In 1846-7 wilde de gemeente de schoolkosten voor 30 arme kinderen betalen (er liepen toen volgens de telling van 1846 in het totaal 53 jongens en 36 meisjes school), in 1847-8 voor 18 à 23, in 1848-9: 25,; 1849-50: 35; 1850-1: 25; 1851-2: 41; 1852-3: 35; 1853-4: 43; 1854-5: 33; 1857-8: 39; 1858-9: 36; 1860-1: 46; 1863-4: 80; 1864-5: 85; 1866-7: 100; 1867-8: 120; 1869-70: 140; 1871-2: 163 (83 jongens

en 80 meisjes); 1875-6: 143 (82 en 61), 1879-80: 171 (93 en 78). Sinds 1871 kon men dank zij een legaat van Lodewijk Karel Dossement ook prijzen aan de beste leerlingen toekennen, resp. voor 35 en 15 F, zowel bij de jongens als de meisjes. De decanale verslagen verfijnen de gemeentelijke cijfers betreffende het armenonderwijs: zo vermeldt de deken dat in 1859 ‘s zomers maar 33 arme kinderen school lopen tegen 65 in de winter, in 1868 resp 80 à 90 en 25 à 30; in 1870 zouden er in de dagschool in het totaal, dus betalende meegerekend, ‘s winters 160 leerlingen zijn en ‘s zomers 50. Dit blijven hoe dan ook grote aantallen bengels voor één onderwijzer, zonder eigenlijk schoollokaal. Vanaf 1852 is er dan ook al sprake van de bouw van een nieuwe school, maar het zal duren tot 1866-7 vooraleer die plannen gerealiseerd worden (12). Ook de idee om een hulponderwijzer aan te werven werd al in 1871 door de arrondissementscommissaris en de schoolinspectie geopperd, maar door de gemeenteraad weggewuifd met het argument dat de onderwijzer ”maar aan gemiddeld 85 leerlingen het hoofd moet bieden en de dagen dat er meer zijn, zijn echtgenote bijspringt”. Pas in 1875 wordt Ivo Vandenberghe uit Aarsele, gediplomeerd onderwijzer, als hulponderwijzer aangeworven, in 1876 opgevolgd door Triphon Bruyneel. Dossche, de hoofdonderwijzer, moest bovendien vanaf 1862 ook de functie van ontvanger van het armbestuur invullen “overwegende dat er binnen deze gemeente zeer weinig keus is om bekwame personen te vinden om deze functie te kunnen bedienen..” (13).

De schoolwet van 1879 stoot ook in Astene op heel wat weerstand, ook bij het katholieke gemeentebestuur. Op 10 november 1879 zouden er 100 jongens en 70 meisjes in de katholieke lagere school les volgen, tegen drie jongens en zes meisjes in de gemeenteschool – Dossche heeft geen ontslag genomen en zich dus in de ban van de Kerk geplaatst. Op 9 december van hetzelfde jaar is er sprake van 182 leerlingen in de katholieke school tegen 15 in de gemeenteschool, met daarnaast nog 120 jongens en 155 meisjes in de zondagschool bij de zusters maricolen, die sinds 1879 op vraag en kosten van de burgemeester op de gemeente zijn neergestreken. Het jaar daarop, op 15 december 1880 gaan zes jongens en 10 meisjes naar de gemeenteschool tegen 92 en 114 naar de katholieke lagere school en 12 jongens en 75 meisjes in de katholieke bewaarschool. Twee jaar later, in 1882 bezoeken 64 jongens en 77 meisjes de katholieke lagere school, 32 en 24 de katholieke bewaarschool en 257 kinderen de zondagschool. (14). De gemeenteraad staat duidelijk niet aan de kant van het liberale kabinet: in 1880 wordt de aansporing van de arrondissementscommissaris om een school voor volwassenen in te richten niet opgevolgd en de gemeentelijke toelage voor het onderwijs wordt drastisch teruggeschroefd. In 1881 komt het tot een open conflict: hulponderwijzer Bruyneel heeft blijkbaar zijn ontslag gegeven waardoor Dossche, “ouderling van 67 jaren door zwakke gezondheid en verscheidene lichaamsgebreken namelijk het verlies van het ziensvermogen en zijne moeilijke spraak” er alleen komt voor te staan. Zijn dochter Emerence biedt zich aan om hem te helpen en verzekert de burgemeester hiervoor geen vergoeding te zullen vragen, waarop deze laatste haar de toelating geeft. In januari 1881 echter vraagt Emerence toch de uitbetaling van de wedde van hulponderwijzer aan de gemeenteraad, wat wordt geweigerd (24/1/1881). De gouverneur vernietigt de beslissing, de gemeenteraad houdt voet bij stuk. Het ministerie stelt voor de bestaande plaats van hulponderwijzer om te vormen tot een voor een hulponderwijzeres: de gemeenteraad protesteert. In 1883 vraagt de gemeenteraad aan Dossche, dan al 70 jaar en behoorlijk ziek, zijn pensioen aan te vragen. Dossche weigert; de gemeenteraad vraagt de bevoegde overheid hem zijn opruststelling bij dienstmaatregel toe te kennen, gezien hij de zestig voorbij is en al meer dan 30 dienstjaren achter de rug heeft. De arrondissementscommissaris weigert en zet de gemeenteraad aan een school voor volwassenen in te richten daar “32 jongelingen” hierom bij hem een aanvraag hebben ingediend. De gemeenteraad antwoordt dat die school er maar kan komen als er een nieuwe onderwijzer wordt benoemd, bekwaam om die te leiden. De verkiezingen van 1884 brengen een katholiek kabinet aan de macht en de gemeenteraad kan eindelijk zijn wil

doorzetten: Dossche wordt ontslagen met behoud van recht op pensioen (hij blijft wel ontvanger van het armbestuur tot aan zijn dood in 1887), de plaats van hulponderwijzeres wordt afgeschaft en dus zit ook Emerence zonder werk – maar ze heeft wel recht op wachtgeld. Op 31/1/1885 wordt Remi Braemscheute de nieuwe hoofdonderwijzer van Astene en hij krijgt meteen meer dan honderd leerlingen in zijn school. Dat is volgens de gouverneur teveel: er moet opnieuw een hulponderwijzer(es) aangeworven worden. De gemeenteraad wijst erop dat er op de 116 leerlingen slechts 12 meisjes zijn daar de meesten bij de zusters maricolen school lopen en dat er dus zeker geen sprake kan zijn van een hulponderwijzeres, en zeker niet van Emerence. De raad is wel bereid een hulponderwijzer aan te stellen en dat gebeurt ook: op 11/11/1885 wint Richardus Gielen van St. Pieterskapelle het van Edmond Gevaert en 18 andere kandidaten. In 1887 begint de gouverneur weer over een school voor volwassenen en weigert de gemeenteraad andermaal aan zijn aansporing gevolg te geven, mede omdat de lessen 's avonds worden gegeven en dit 'ongetwijfeld aanleiding zal geven tot straatschenderij' (18/12/1887). In 1890 neemt Gielen ontslag en wordt de nieuwe hulponderwijzer Edmond Adem, uit Hillegem, gekozen uit 11 kandidaten. Vanaf 1/10/1896 worden alle kinderen kosteloos tot de gemeenteschool toegelaten. In maart 1898 wordt de hulponderwijzer ziek en moet hij tijdelijk vervangen worden door Jérôme Latte uit Zeveren, die tegelijk ook Karel Fonck opvolgt als ontvanger van het armbestuur. Lattes interim is van korte duur: hij wordt al gauw opgevolgd door Cyrillus de Meyer uit Wontergem, die, na de vervoegde opruststelling wegens ongeneeslijke ziekte van Adem, in december 1899 een vaste aanstelling krijgt. De hoofdonderwijzer, Braemscheute, krijgt intussen slechte punten. In 1892 al had een huisvader zijn beklag gedaan over 'de gebrekkigheid' van het verstrekte onderricht, en in 1899 beslist de gemeenteraad op basis van de verslagen van de schoolinspectie Braemscheute zijn normale vierjaarlijkse opslag niet toe te kennen – een beslissing die overigens door de gouverneur wordt vernietigd. Dit slechte rapport belet niet dat hij in 1903 de toelating krijgt Frans te leren aan de seizoenarbeiders, tot 1905, wanneer de gemeenteraad besluit hem hiervan te ontlasten en een heuse school voor volwassenen te starten onder leiding van Leo Blindeman uit Petegem, die sinds 1905 hulponderwijzer De Meyer was opgevolgd. Want ook de hulponderwijzer was in opspraak gekomen: in 1904 wordt hij voor drie maanden geschorst met verlies van wedde wegens openbare dronkenschap en mishandeling van leerlingen; in 1905 komt daarboven nog geknoei met spaargelden van de leerlingen aan het licht en wordt hij ontslagen. Braemscheute wordt ziek in 1909 en overlijdt in 1910; hij wordt opgevolgd door Blindeman die als hulponderwijzer wordt vervangen door Desideer Jozef De Grauwe uit Gent. Die laatste neemt in 1913 ontslag en wordt opgevolgd door Edward Ernest De Vos, voordien hulponderwijzer bij de vrije school te Eke. In 1914 wordt de school voor volwassenen gesloten (15).

Hoe zat het intussen met het vrij onderwijs? Drie zusters maricolen van Deinze waren in 1879 in Astene gestart op grond en huis ter waarde van 6000 F, eigendom van Arsène de Kerckhove de Dentergem, met een meisjesschool, het jaar daarop aangevuld met een bewaarschool (16). Wie tijdens de schoolstrijd instond voor het onderwijs aan de jongens is niet duidelijk, maar na 1884 moet dit zijn opgeschort vermits alle jongens voortaan zonder bezwaar terug naar de gemeenteschool konden gaan. De nieuwe onderwijzer, Braemscheute, was immers voordien hulponderwijzer aan de vrije gemengde school van Nevele. De gemeenteschool zou gemengd blijven tot in 1897, maar het merendeel der meisjes ging toch naar de maricolen, en in 1902 wordt de scheidingsmuur op de speelkoer van de gemeenteschool afgebroken, vermits er enkel nog jongens spelen. De meisjes- en bewaarschool wordt na verloop van tijd door de gemeente gesubsidieerd (vanaf 1908) en opent in 1913 een tweede bewaarschool.

De eerste wereldoorlog lijkt het onderwijs te Astene niet erg beroerd te hebben en op 10/2/1919 meldt de gemeenteraad ook dat de onderwijzers in niets hun burgerplicht zijn tekort

geschoten. In 1920 neemt hulponderwijzer De Vos ontslag; hij wordt opgevolgd door Hendrick Vereecke uit Aalter, die reeds als interimaris te Astene werkzaam was, maar al in 1922 op zijn beurt ontslag neemt. Ditmaal neemt een vrouw het over: Rosalie Malfait uit Astene zelf, voordien tewerkgesteld op de aangenomen jongensschool van Deinze. In 1923 werd er een klas bijgebouwd en diende dus ook een bijkomende leerkracht aangeworven: Marcel Emiel Van den Abeele uit Astene, voordien onderwijzer in de gemeenteschool van Deinze, die ook snel ontslag geeft, per 1/12/1926 en opgevolgd wordt door Leon Danneels. In 1935 komt er nog een klas bij en dus ook een nieuwe onderwijzer: Marcel van den Abeele uit Astene (dezelfde als in 1923?). In hetzelfde jaar gaat hoofdonderwijzer Blindeman op rust en wordt Danneels tot hoofd gepromoveerd. Hij wordt als hulponderwijzer opgevolgd door Maurits Vanderlinden uit Harelbeke. Marcel van den Abeele, ziek van kort na zijn aanstelling, overlijdt in 1939 en wordt vervangen door Adiel Godderis uit Mariakerke. De Tweede Wereldoorlog werkt wel na in het onderwijzerskorps: Danneels en Vanderlinden worden gestraft wegens 'gebrek aan burgertrouw' (29/8/1945) en ook Godderis moet het vergelden wegens 'algemeen bekende anti-vaderlandse houding' (1 en 15/9/1949) – onterecht want de tuchtstraf wordt later opgeheven (6/6/1952). Ook Danneels wordt trouwens buiten vervolging gesteld (18/6/1947). Rosalie Malfait, inmiddels Godderis-Malfait, neemt ontslag met ingang van 31/10/1945 en wordt opgevolgd door de Astenaar Dorsan Verplaetse. Danneels, ter beschikking gesteld vanaf juni 1951 wegens ziekte, wordt als hoofdonderwijzer door Vanderlinden ad interim opgevolgd. Godderis krijgt op eigen verzoek eervol ontslag per 1/9/1957 (5/8/1957) zoals ook Danneels per 1/9/1962 (29/8/1962). In datzelfde jaar wordt de derde klas afgeschaft, per 1/9/1966 volgt de tweede (5/9/1966) en per 1/9/1968 de derde en laatste (30/8/1968). De nu leegstaande gemeenteschool zou voortaan een afdeling van de muziekschool van Deinze huisvesten.

Het vrij onderwijs wist zich na wereldoorlog I verder uit te bouwen. De zusters maricolen richtten in 1925 een kostschool in en per 1/1/1930 wordt de lagere meisjes- en bewaarschool door de gemeente aangenomen (7/12/1929). Daarnaast moet ook een tijdlang een lagere landbouwavondschool bestaan hebben (17/12/1928, 24/1/1930) en draagt het gemeentebestuur een tijdlang bij tot de middelbare avondschool te Petegem, die ook door Astenaars werd bezocht (6/2/1933) (17).

BACHTE-MARIA-LEERNE

In de Franse Tijd is er geen school in Bachte (tot 1823 een zelfstandige gemeente). In St.-Maria-Leerne zou in 1811 een Jean Jacquemyn, werkman, les geven aan 30 jongens en 25 meisjes en hiervoor 7,20 F per jaar en kind vragen. De deken rept hierover echter met geen woord. In 1816 duikt een zekere Ghyselinckx op. In 1817 zouden er 52 leerlingen school lopen (18). In 1818 is er in Bachte sprake van Frederik Canneel (° St.-Denijs-Westrem, 40 jaar oud), sinds één jaar bedrijvig op de gemeente, voordien te Deinze. Hij is niet gediplomeerd, ontvangt jaarlijks 80F van de gemeente voor het verstrekken van onderwijs aan drie arme kinderen en het ter beschikking stellen van zijn woning als schoollokaal, want dat is er niet, en er zijn ook geen middelen om het te bouwen. De school is het ganse jaar open en er wordt les gegeven in het Vlaams, Frans en 'Nederlands' (!), lezen, schrijven, rekenen en godsdienst en dat van 8 tot 11.30, van 13 tot 16 en van 17 tot 19u. Er worden kostgangers aangenomen, maar op datum van het verslag zijn er geen betalende leerlingen. Dat alles blijktbaar tot voldoening van het gemeentebestuur, want dat kan de kosten van een gemeentelijke lagere school niet dragen. Wie het (dure: 12 à 36 F naargelang van leeftijd) schoolgeld dat van betalende leerlingen wordt gevraagd niet kan betalen wordt doorverwezen naar Deinze. Dat kan zo niet blijven duren, meent de overheid en op 8/5/1819 verklaart het gemeentebestuur zich bereid mee te werken aan de organisatie van het lager onderwijs in de

gemeente, op voorwaarde dat de stad Deinze het daarin financieel steunt. Van dat laatste komt blijkbaar niets in huis, wèl van een samenwerking met St.-Maria en St.-Martens-Lerne, in 1822, aan de vooravond van de fusie van Bachte met St.-Maria Lerne – zie verder. Canneel verhuist trouwens naar Deinze – hij duikt in 1825 op als lid van een selectie commissie als ‘onderwijzer te Deinze’.

In St.-Maria-Lerne is het gemeentebestuur in 1818 tevreden met wat er aan onderwijsaanbod op de gemeente aanwezig is, en het is niet van plan meer geld aan het onderwijs te geven, vermits de kinderen die dat zouden willen ook in St.-Martens-Lerne terecht kunnen. In 1819 zitten er in St.-Maria-Lerne in de eerste klas vijf jongens en 10 meisjes, en in de vierde acht jongens en acht meisjes. In 1820 wordt de toenmalige schoolmeester Bernardus Joannes Baptist Boedrie (St.-Martens-Lerne, °8/9/1785) warm aanbevolen bij de provincie door pastoor Van Mieghem (1756-1828, pastoor sinds 1804), bij wie hij koster is; hij zou ook over een goed lokaal beschikken. Blijkbaar zonder gevolg, want in 1822 hebben de de gemeenten Bachte, St.-Maria-Lerne en St.-Martens-Lerne overeengekomen dat Leo Soenens, die op eigen kosten te Bachte een school heeft ingericht, als gemeenteschool voor de drie gemeenten wordt erkend. Hij wordt door het provinciebestuur op 30/5/1824 voor twee jaar als onderwijzer derde klasse erkend.

In 1825 (Bachte en St.-Maria-Lerne zijn dan gefusioneerd) is de betrekking alweer opengevallen en de kandidaten die zich aanmelden voor de vacature voldoen niet en worden dus niet aangesteld. Zomer 1825 zaten er nochtans 63 jongens, 44 meisjes en zeven arme kinderen in de klas, in de winter van 1826: 51, 39 en negen. Soenens is voorlopig opgevolgd door een ‘particulier’, de heer Victor [Soenens? Zoon van Leo? In 1826 is in elk geval een Victor Soenens, °1799, gezakt voor het examen onderwijzer]. Victor houdt het niet lang uit, want in november van hetzelfde jaar 1826 is er sprake van een zekere Pieter Martens, (°1782), die spijtig genoeg jammerlijk zakt in zijn examen in 1828. Van een door de gemeenten gebouwde school is nog geen sprake, ze huren een lokaal dat in 1828 door 68 leerlingen wordt bevolkt (19).

In 1832 en 1833 zouden er twee onderwijzers bedrijvig zijn op de gemeente, Jan Baptist Van Damme en... Jan Baptist Boedri: de eerste verdwijnt na 1833 uit de tabellen, enkel de tweede kreeg een gemeentelijke toelage van 14 à 18 F. In 1832 gingen er 20 meisjes en 20 jongens naar de klas van Boedri, en 26 en 21 naar die van Van Damme; in 1833 resp. 23/19 en 25/23. Het verdwijnen van Van Damme heeft voor gevolg dat Boedri in 1834 35 jongens en 25 meisjes in de klas krijgt, maar niet voor lang: in 1835 gaat het nog om tweemaal 15, volgens de pastoor van St.-Maria-Lerne over 25 jongens en 18 meisjes, er is geen zondagschool en in Bachte is er helemaal geen school. In 1838 meldt de gemeentesecretaris dat Jan Baptist Boedri de gemeentelijke dagschool leidt, en er kinderen vanaf vijf jaar leert lezen, schrijven en rekenen. Het gaat tussen december 1837 en december 1841 om 17 à 23 jongens en 19 à 22 meisjes, weinig eigenlijk, als men bedenkt dat Bachte-Maria-Lerne in die tijd een goede 1400 inwoners telde. Dat laatste is niet verwonderlijk, zo verzucht pastoor Piron: Boedri nadert maar éénmaal per jaar de sacramenten, is nu en dan dronken en houdt alleen in de winter school voor zo’n 50 leerlingen. Wie kan stuurt zijn kinderen dan ook naar St.-Martens-Lerne, Deinze of Nevele waar goede scholen zijn. Misschien is op zijn aansporen daarom Virginie De Raedt, een geboren Bachtenaar, met een school begonnen die in december 1840 en 1841 35 leerlingen telde, in 1846 (het laatste jaar dat ze vermeld wordt) 20 jongens en 19 meisjes (20). Wat er ook van zij: in opvolging van de wet van 1842 besluit de gemeenteraad de school van Boedri als gemeenteschool te erkennen, hoewel ze volgens de inspecteur niet aan de gestelde voorwaarden voldoet. Boedri overlijdt in 1847, wordt korte tijd vervangen door Augustinus Hoste, maar in 1848 definitief opgevolgd door zoon Boedri, Joannes, die zijn vader trouwens ook in het kosterambt was gevolgd en die voortaan de gemeenschappelijke school van de gemeenten Bachte-Maria-Lerne en St.-Martens-Lerne onder zijn leiding

krijgt. De school telt in 1849 36 jongens en 20 meisjes. Dit was echter buiten de toeziende overheid gerekend. Op 23/1/1849 krijgt de gemeenteraad te horen dat niet hij, maar Augustinus Bogaert als onderwijzer wordt aangesteld – zeer tot ongenoegen van het plaatselijke bestuur dat zich erover beklagt dat Bogaert geen Frans kan geven en de ingezetenen hierdoor verplicht zijn hun kinderen elders naar school te sturen... In 1852 breekt de rode koorts uit in Bachte-Maria-Lerne en volgens de provincie zit het schoollokaal daar voor iets tussen – er moet een nieuw gebouw worden. De gemeente beweert het geld niet te hebben – er is zopas een nieuwe pastorie gebouwd- en wil maar over de brug komen mits financiële tegemoetkoming van hogerhand. Dat laatste wordt toegezegd in 1856 maar het duurt toch nog tot 1862 vooraleer de nieuwe school in gebruik kan worden genomen. In 1864 lopen er 93 kinderen school, in 1871 wordt er eindelijk een hulponderwijzer aangesteld, Henri Bogaert, die einde 1879 ontslag neemt, samen met Augustin, omwille van de nieuwe schoolwet. Hij wordt opgevolgd door Edmond Bruyneel die voortaan alleen de quasi lege school zal leiden (21).

De schoolstrijd verloopt volledig in het voordeel van de vrije school, die hier zoals elders, mede wegens de komst van de zusters van St. Vincentius à Paulo van Gijzegem, was opgericht. In 1879 gaan nog twee kinderen, in 1880 gaat niemand nog naar de gemeenteschool. Alle jongens gaan dan naar de vrije school in St.-Martens-Lerne, terwijl 64 meisjes en 93 kleuters bij de zusters in Bachte-Maria-Lerne zelf terecht kunnen. In 1882 gaat het om resp. 104 meisjes en 94 kleuters (22). De Bogaerts werden in de jaren tachtig opgevolgd door Edmond Bruyneel, later Octaaf Dobbelaere en vanaf 7/10/1884 Gustaaf de Corte. De gemeenteschool wordt na 1884 wel nog enkel door jongens bezocht, de meisjes en kleuters blijven bij de zusters. In 1888 zijn er 40 à 60 jongens in de gemeenteschool, en 96 meisjes en 75 kleuters naar de vrije school, die in 1906 als geadopteerd staat vermeld. In 1892 wordt De Corte ontslagen en opgevolgd door Camiel Schepens die echter al snel wegens ziekte dient vervangen te worden, op 1/5/1897 ter beschikking wordt gesteld en op 23/2/1898 te Gent overlijdt. Hij wordt vervangen door Bernard Jules Sergeant (° St Martens Lerne, 13/10/1874, +Bachte-Maria-Lerne, 11/3/1968), die zich met hart en ziel aan zijn taak wijdt en in 1897 ook als koster fungeert (23). Steeds meer kinderen bezoeken zijn school – in 1899 zijn het er 94—en er moet dus een hulponderwijzer aangesteld worden. Dat wordt Gery Deheeghere (° Waton 8/2/1879) maar niet voor lang want de jongeman sterft op 8 juni 1900 te Zeveren. Hij wordt opgevolgd door Willem Claes (Exel, °26/6/1874) maar die geeft ook al snel zijn ontslag. Van nu af kan maar weinig aan het relaas van Kerckhaert toegevoegd worden: “In zijn plaats kwam dan Aimé Sergeant [°St.- Martens-Lerne, 25/12/1976], broer van Jules. Op zijn beurt zou die het maar twee jaar te Bachte-Maria-Lerne volhouden om dan hoofdonderwijzer te worden in St. Martens Lerne. Na hem kwam Livien Verhegge [°Vinderhoute, 23/5/1881] die naast zijn taak van onderwijzer, behulpzaam was in alle bestaande bonden en verenigingen van de gemeente. Hij ging op rust einde 1935. Hij werd opgevolgd door Georges De Boever die op 1 december van hetzelfde jaar Jules Sergeant als schoolhoofd verving. De hr. De Boever zelf werd als onderwijzer vervangen door André Van den Berge, die in 1945 schoolhoofd werd te Vosselare. In zijn plaats kwam Marcel Colpaert. In 1966 ging meester de Boever op pensioen en werd opgevolgd door Marcel Colpaert terwijl Jozef de Roo [Melsen, 6/6/1945] tot nieuwe onderwijzer werd aangesteld. Daarnaast zijn er ook nog Mej. Maria De Weirdt en mevr. Van de Voorde-De Weirdt en De Poortere-Colpaert”. Vermeldenswaard is nog dat al van 1901 wordt gewezen op tekorten van het schoolgebouw, maar dat de nieuwe school er na veel vijven en zessen pas in 1968 komt...twee jaar voor het gemeentelijk onderwijs wordt opgedoekt. Na een jaar door het vrij onderwijs te zijn gebruikt, wordt het geïntegreerd in het gemeentehuis. In 1903 is er sprake van “kosteloze leergangen in St.-Martens-Lerne voor de meisjes van Bachte en St.-Martens-Lerne voor het aanleren van het bewerken van melk, boter en kaas”. Tot 1907 gingen veel kinderen van Bachte naar de

maricolen in het meer nabije Deinze op school; in 1908 wordt er te Bachte zelf gestart met een kleuterschool o.l.v. een zuster, die vanaf 1961 een toelage krijgt. In 1908 is er sprake van landbouwlessen, in 1950 over een huishoudschool bij de zusters (11/4/1950), in 1961 van naschools onderwijs in het Frans (18/8/1961). Per 1/9/1970 wordt het gemeentelijk onderwijs afgeschaft, daar het vrij onderwijs van dan af ook jongens aanvaardt en de meesters De Roo en Colpaert aldaar aan de slag kunnen (1/9/1970). Het klooster, vanaf 1970 door de zusters verlaten, wordt tot een gemengde vrije school omgebouwd op kosten van de graaf; de zo goed als nieuwe gemeenteschool wordt in het gemeentehuis geïntegreerd (27/10/1970 en 13/2/1971) (24).

GOTTEM

Gottem behoort tot de gemeenten waarover sporen van het onderwijs in de Franse Tijd zijn terug te vinden. In 1806 wordt het schoolmeesterambt waargenomen door de koster. In 1807 wordt het bestaan van één school vermeld, onder leiding van koster Pierre Jean Van Eechaute (°Gottem, 1762, + 19/9/1822), met 54 jongens en 41 meisjes in gescheiden klassen, in 1811 met 20 jongens en 16 meisjes tegen 6 F per jaar en kind. Hij bekomt in 1813 een officiële vergunning van de overheid. De lessen gaan door in zijn huis en hij krijgt in 1816 een jaarwedde van 50 F. In datzelfde jaar wordt er gewezen op de noodzaak een hulponderwijzer aan te stellen en de burgemeester stelt voor Charlotte Philippe Amelynck (Gottem °1779 ?, voordien drie jaar bedrijvig als ondermeesteres in de Franse school te Wakken) te benoemen (25). Beiden worden, ditmaal door de Nederlandse overheid, erkend. Er wordt wel aangestipt dat de bevolking te Gottem te gering is om een school in stand te houden en de kinderen van Grammene en Wontergem ook zouden moeten toegelaten worden. Van Eechautes lesbevoegdheid wordt door de nieuwe overheid even in vraag gesteld, omdat hij ook te Grammene les gaf, maar dat bezwaar wordt dank zij een lovende brief van de gemeenteraad uit de wereld geholpen. In 1818 worden kinderen uit de drie gemeenten toegelaten. Beide leerkrachten geven les in eigen huis, en ook Amelynck krijgt hiervoor 50 F per jaar uit het gemeentefonds. Daarboven op komt nog een maandelijks vergoeding door de ouders, per kind: 60 centiem in de zeven zomermaanden en 92 centiem in de vijf wintermaanden, voor licht en verwarming. Bij Van Eeckaute krijgen 16 kinderen gratis onderwijs, bij Amelynck: 20. Bij die laatste wordt enkel in de voormiddag godsdienst, lezen en schrijven geleerd, in de namiddag wordt er vlas gesponnen; bij Van Eechaute is er twee uur in de voor- en twee uur in de namiddag les. Er worden geen kostgangers aangenomen, de gemeente is tevreden over hun prestaties maar beschikt niet over de middelen om een gemeenteschool te bouwen. Van Eeckaute sterft in 1822 en wordt opgevolgd door Johannes Baptist Van den Abeele, vanaf 1826 onderwijzer van vierde rang met een jaarwedde van 41,25 gulden. Van Amelynck is geen sprake meer: er is maar één openbare school meer in Gottem. In de zomer van 1825 liepen er 15 jongens, 10 meisjes en vijf arme kinderen school, in januari 1826: 25, 10 en 16. In 1828 zijn er 40 leerlingen in de klas, in 1828: 25 jongens, 15 meisjes in mei en 30 leerlingen in augustus en de lessen gaan nog steeds door in het (gehuurde) huis van Van den Abeele (26). Kort voor 1830 zou er dus één school te Gottem bestaan, met een dertigtal leerlingen, na de revolutie zouden er twee zijn, met 119 leerlingen: 30 jongens en 20 meisjes bij Jean Lammertijn, 41 en 28 bij Ivan de Kuysche. Van Van den Abeele of van gemeentelijke toelage is geen sprake meer, het zijn 'particuliere' scholen waar de kinderen in 1832 62 centiem, later 55 centiem betalen. In 1835 zijn er naast de zondagschool (50 jongens, 30 meisjes) drie scholen geopend: die van meester Lammertijn (35 jongens, 20 meisjes), die van De Kuysche (30 jongens en 20 meisjes) en die van Wolfcarius (14 jongens, 8 meisjes). De Kuysche verdwijnt uit de provinciale tabellen in datzelfde jaar en in december 1837 blijft enkel die van Angelus Wolfcarius over, met 26 jongens en 19 meisjes, in 1838: 21 en 19. In

1840 blijkt Wolfcarius als onderwijzer opgevolgd door Joseph de Smet (°Wortegem, 1798 ?; aanstelling 19/11/1839, jaarwedde: 100 F). De school is het ganse jaar open (van 9 tot 11 en van 13 tot 15u) en men leert er lezen, schrijven en rekenen volgens de individuele methode, en dit voor kinderen vanaf zes jaar: in 1840 30 jongens en 27 meisjes waaronder tien armen kosteloos, in 1841: 35 en 22. In 1840 is er volgens de pastoor sprake van één lagere school met een honderdtal (?) leerlingen onder leiding van meester Jozef De Smet, twee bewaarscholen onder toezicht van Wolfcarius en Amelia Lievrouw, en twee zondagscholen: in de ene wordt lezen en schrijven onderwezen (80 leerlingen), in de andere enkel catechismus (60 leerlingen). De zondagschool zou tot in de jaren zeventig actief blijven (zie onder kerkelijk leven). In de jaren vijftig zouden er ook kantscholen op de gemeente bedrijvig zijn o.m. onder leiding van Francis Naessens, en een bij De Kuyssche. Ook een Van den Abeele zou nog school houden. Jozef De Smet wordt na de wet van 1842 als gemeenteonderwijzer aangesteld, maar zijn school zou volgens de deken in 1843 maar weinig bezocht worden (27). De gouverneur dringt er bij de gemeenteraad op aan dat er werk zou gemaakt worden van een heus schoolgebouw. Wanneer blijkt dat Gottem niet rijk genoeg is om dit alleen te bekostigen wordt een samenwerking met Grammene uitgedokterd en worden subsidies van provincie en staat toegezegd. De school moet dan wel op het grondgebied van Gottem komen, en De Smet moet samen met zijn zoon Leo voor het onderwijs instaan. Zo gezegd, zo gedaan. Leo volgt in 1856 al zijn vader, die ontslag neemt, op (18/9/1856), maar niet voor lang: hij overlijdt op 29 juli 1860 (9/8/1860). De gemeenteraad wil Alphonse Michel, die al twee jaar als hulponderwijzer te Gottem bedrijvig was, aanstellen als nieuwe gemeenteonderwijzer, maar stuit op een njet van de gouverneur: Michel moet eerst zijn studies afmaken (hij is leerling op de normaalschool van St. Niklaas). Men benoemt dan Camille Verhoeve, wel gediplomeerd en tot dan hulponderwijzer in Desselgem (6/9/1860, 18/3/1861). Van een nieuwe school is dan nog geen sprake: de gemeente heeft wel al grond gekocht met door burgemeester Amelynck voorgeschoten geld (24/3/1860), maar de klas gaat nog altijd door in een lokaal ten huize van de familie De Smet (22/8/1861). Ook Verhoeve is geen lang leven beschoren: hij sterft in 1862 en wordt opgevolgd door, de inmiddels gediplomeerde, Alphonse Michel. De samenwerking met Grammene gaat sinds 1861 niet meer door. De gemeentebegrotingen voorzien voor 1864 110 leerlingen (80 arme en 30 betalende), voor 1865: 115 (85 + 30), voor 1870: 132 (102 + 30) (7/9/1863, 19/9/1864, 6/9/1869). In dat laatste jaar zijn dan eindelijk de nieuwe schoolgebouwen klaar; het zou zo lang geduurd hebben omdat de gemeente veel had geïnvesteerd in de nieuwe kerk en pastorie.... Michel moet niet alleen een grote schare bengels in bedwang houden, vanaf einde 1868 moet hij ook instaan voor volwassenenonderwijs (mannen) (19/10/1868). Die avondschoon wordt echter al per 1 januari 1871 afgeschaft omdat de provinciale subsidie uitblijft (5/9/1870). Voor 1876 begroot de gemeente het onderwijs voor 120 leerlingen (100 arme en 20 betalende), voor 1877: 116 (102 + 14), voor 1878: 114 (100 + 14) (6/10/1875, 16/9/1876 en 7/9/1877). En alsof de meester daar zijn handen nog niet zou vol hebben volgt hij in 1876 zijn vader op als gemeenteontvanger (28). De wet van 1879 zorgt ook in Gottem voor enige commotie. Michel blijft op post, ondanks de bisschoppelijke richtlijn, maar dat wordt hem blijkbaar niet echt kwalijk genomen want hij zal in 1884 gewoon kunnen verder werken. Dank zij kapitaal nagelaten door pastoor Braem kan ook hier met een katholieke school gestart worden die in november 1879 al 60 kinderen trekt, tegen vier jongens en acht meisjes in de 'goddeloze' gemeenteschool (waar overigens wel degelijk godsdienstles wordt gegeven door de meester, die hiervoor een bijkomende vergoeding van 100 F krijgt). In december 1880 gaan er 66 jongens en 66 meisjes naar de vrije school en blijven slechts twee kinderen, de zoon en dochter van tonnenmaker/herbergier Schijnck, de gemeenteschool trouw, in 1882 zijn er 67 jongens en 46 meisjes op de katholieke school. In 1884 kiest de gemeenteraad voor verzoening: de gemeenteschool blijft bestaan en de vrije school onder

leiding van Hendrik De Kuyssche wordt aangenomen. Maar die laatste lijkt geen lang leven geleid te hebben: De Kuyssche is niet gediplomeerd en zijn school is waarschijnlijk met ingang van het schooljaar 1885-1886 gesloten (24/10/1884, 29/4/1885). In datzelfde jaar wordt eindelijk, na lang aandringen van hogerhand, een handwerkmeesteres, Regina Decocker, bij de gemeenteschool aangesteld (30/4/1886) (29). Vanaf 1888 blijkt de school in de winter naar toenmalige normen overbevolkt (meer dan 75 leerlingen) en wordt de gemeenteraad aangespoord een tweede onderwijzer aan te werven. Ze heeft hiervoor geen geld en zal dus met open armen het voorstel van Pastoor Vander Biest om een bewaarschool in te richten verwelkomen, want zo zal de gemeenteschool ten dele ontlast worden. Het lokaal van de Congregatie van de H.Maagd zal omgebouwd worden zodat kleuters en zusters –want de school komt onder leiding van drie zusters maricolen van Deinze- een decent onderkomen krijgen. Van de gemeente wordt enkel een toelage van 600 F gevraagd (12/2/ en 28/5/1894), de rest komt van een gift van juf. van Hoobroeck de ten Hulle. Na de op rust stelling van Michel (7/9/1894) gaat men nog een stap verder in de ‘ontlasting’ van de gemeenteschool door de door zuster Marie (Emma Bittrimeux- ze blijft tot in 1927 op post...) ingerichte meisjesschool aan te nemen waardoor de gemeenteschool in feite een jongensschool zou worden (2/10/1894). Als gevolg hiervan krijgt de handwerkmeesteres haar ontslag. Achiël Seraphin Vandermeersch volgt Michel op (12/10/1894). Een jaar later echter wordt de ‘aanneming’ van de vrije meisjesschool al herroepen, wanneer blijkt dat de gemeente (en niet de provincie) voor de kosten moet opdraaien (20/8/1895). Ze wordt ‘aanneembaar’ verklaard waardoor ze, zoals de bewaarschool, wel voor provinciale betoelaging in aanmerking komt maar de gemeente niet opgezadeld wordt met de kosten van onderhoud van gebouwen en wat dies meer zij (19/6/1896). Langzamerhand wordt ook plaats gemaakt voor naschoolse vorming: in 1900 is er weer sprake van een avondschoon (2/10/1900), vanaf 1903 van een ‘kosteloze tijdelijke leergang voor melkerij’ (23/12/1902). In 1905 lijkt de gemeente goed genoeg bij kas om zowel de bewaarschool als de meisjesschool van de (drie) zusters aan te nemen (21/12/1905) – een beslissing die nu wat de meisjesschool aangaat in 1908 door de zusters zelf herroepen wordt, die blijkbaar het statuut van vrij maar gesubsidieerd verkiezen (10/7/1908). Waarom is niet duidelijk: misschien omdat ze op die manier ook jongens in de lagere school konden toelaten? In 1917 is er in elk geval sprake van een ‘lagere, vrije, gemengde aanneembare school’ (8/7/1917)...die in 1923 door de gemeente weer wordt aangenomen (21/10/1923). In 1927 wordt zuster Marie ziek en vervangen door Germaine Valcke (kloosternaam onbekend) (27/11/1927), in 1933 gaat meester Vander Meersch op rust (22/2/1933). Hij wordt opgevolgd door Basiel Vandenbroucke, een geboren (°16/12/1895 +1988), getogen en gediplomeerde Gottemnaar (11/3/1933). Bij het begin van de tweede WO worden de schoolgebouwen zwaar beschadigd en tijdens de oorlog hersteld (6/7/1944). Vanaf het schooljaar 1948-1949 komt er een tweede klas en dus een meester bij in de gemeenteschool: Gustaaf Cluyse, alweer een geboren Gottemnaar (° 12/6/1923) (2/4 en 22/7/1948). Deze volgt Basiel Vandenbroucke op wanneer die op rust gaat in 1957 (26/10/1957, 12/8/1960) maar moet voortaan op zijn eentje de school runnen.. Per 1 september 1976 dan houdt de gemeenteschool op te bestaan, of liever: smelt ze samen met de vrije – de enige manier waarop in Gottem nog een school kan gehandhaafd blijven. Het ‘Comité van gesubsidieerde vrije lagere gemengde en kleuterschool Gottem’ huurt de gebouwen van de vroegere gemeenteschool en neemt ook Cluyse in dienst (23/4/1976)(30).

GRAMMENE

In Grammene zou er voor 1811 geen schoolmeester beschikbaar geweest zijn, tot in dat laatste jaar Pierre Joseph Van Laere (°Grammene, 1772) in de archieven opduikt (31). In 1816 en 1818 is Van Laere nog steeds actief; de lessen gaan door bij hem thuis en hij krijgt een

jaarwedde van 50 F ofte 23 gulden 62 cent plus 34 cent per maand en per kind. De school is het ganse jaar open van 9 tot 11 en van 2 tot 4u, maar in de zomer zijn er veel minder leerlingen wegens het werk op het veld, en ook omdat er op kostschool gestuurd worden. In de winter zijn er ca 18 betalende leerlingen; ze leren er lezen en schrijven aan de hand van de catechismus die dan nog eens door de pastoor wordt toegelicht. Er zijn geen kostgangers, het gemeentebestuur is tevreden maar een samensmelten met de school van Gottem kan overwogen worden. In 1822 is er geen lagere school meer, enkel een spinschool. In 1826 is er weer een schooltje voor de goede 600 inwoners, nu onder de (voorlopige) leiding van Jozef Tack en er wordt opgemerkt dat de school beter zou samensmelten, ditmaal met Wontergem. In de zomer van 1825 volgden er 17 jongens en 21 meisjes de lessen, in januari 1826: 15 en 19. In 1827 bestaat het Grammense schooltje nog steeds en ook in 1828 is Tack nog altijd aan de slag met een jaarwede van 10F. Het blijkt om een 'kinderschool' te gaan: 9 jongens en 7 meisjes van minder dan zeven jaar; het schoollokaal is eigendom van Francies Defries uit Grammene en in goede staat (32). Rond 1830 bestaat de school nog altijd met 30 à 40 leerlingen, maar de brave ('probus') meester is onbekwaam ('mediocriter capax'). Het gaat nog altijd om Jozef Tack die in 1832 60 en later 50 centiem per kind vraagt, aan een 60 à 80 leerlingen. De school is gans het jaar open van 9 tot 11u voor kinderen van elke leeftijd en men leert er lezen, schrijven en rekenen. In 1835 geeft de meester samen met zijn dochter les aan 45 jongens en 35 meisjes, in 1837: 36 en 21, in 1838: 30 en 20 en 1839, wanneer dochter Patricia de zaak blijkbaar heeft overgenomen: 25 en 22, waarvan 10 kosteloos. Er is geen zondagschool. In 1841 is er enkel nog sprake van een meesteres (Patricia?), maar die overlijdt kort daarop, zodat de parochie het weer zonder school moet stellen (33). Jan Baptiste Peers (°ca 1789,+ 7/10/1868) wordt dan in 1844 tot gemeente-onderwijzer benoemd. Aanvankelijk trekt hij maar weinig kinderen naar de klas: 30 in 1847, negen jongens en 11 meisjes in 1848, 23 leerlingen in 1849, 45 in 1852, en 40 in 1854. In dat laatste jaar opent de meester ook een kantwerkschool met 12 leerlingen. Vanaf 1851 geeft de pastoor zondagschool, na de vespers. In 1856 besluit de gemeente, naar aanleiding van de vraag van de arrondissementscommissaris, samen met Gottem een school te bouwen, Peers op pensioen te sturen en het onderwijs voortaan toe te vertrouwen aan meester De Smet van Gottem, bijgestaan door zijn zoon Leo (23/4/1856). In hetzelfde jaar is ook sprake van een zondagschool met vijf meesteressen en 75 leerlingen; ze blijft actief tot eind de jaren tachtig (zie onder 'Kerkelijk leven'). De wet van 31/5/1860 laat het Ministerie van Binnenlandse zaken toe de bouw van gemeentescholen te financieren: onder die voorwaarden wil Grammene wel een eigen schoolgebouw oprichten en opnieuw een eigen onderwijzer aanstellen. Dat wordt Leopold Maes, voordien hulponderwijzer te Wetteren en gediplomeerd door de normaalschool van St. Niklaas, en met zijn aanstelling wordt meteen een einde gemaakt aan de samenwerking met Gottem (18/3/ en 24/8/1861). Van een eigen schoolgebouw is pas sprake in 1866 (14/8/1866), voordien huurde de gemeente een lokaal. Maes zal weinig in het nieuwe schoolgebouw vertoefd hebben, want zijn benoeming tot gemeenteonderwijzer wordt in 1866 bij ministerieel besluit vernietigd en hij wordt vervangen door Ivo Peers, de zoon van Jan Baptist... ongediplomeerd en zelfs onbekwaam en dus niet aanvaard door de arrondissementscommissaris. Hij wordt vervangen door Karel Lodewijk De Smet, eveneens ongediplomeerd maar, luidens de cantonale inspecteur, wel bekwaam (16/7/, 14/8 en 24/10/1866, 11/3 en 11/4/1868). Desmet wordt ook belast met avondonderwijs voor volwassenen, een school die onder druk van het centraal bestuur dan toch moet ingericht worden in 1868 (20/10/1868, zie ook 29/11/1866)... en afgeschaft wordt per 1/1/1870 wegens gebrek aan subsidie (2/10/1869; in 1883 en 1884 zou ze heringericht worden met weinig succes, 2/3/1883, 1/11/1884). Inmiddels is De Smet overleden (9/12/1869) en staan zijn zussen Clemence en Rosalie in voor de continuïteit van het onderwijs, in afwachting van een nieuwe onderwijzer. Dat wordt

August Verhalle (°ca 1828), tot dan hulponderwijzer te Aarsele (24/12/1869, 15/1/1870). Hij neemt, ondanks het bisschoppelijke mandement, in 1879 geen ontslag uit de ‘goddeloze’ gemeenteschool, waar de pastoor niet meer voor het godsdienstonderwijs wil instaan (17/9/1879), een trouwhartigheid die Verhalle na 1884 zuur zal opbreken (34). Op 10/11/1879 gaan er nog 100 leerlingen naar de gemeenteschool, maar een goed jaar later, op 15/12/1880 liggen de kaarten heel anders: dan gaan er nog welgeteld vijf jongens en vier meisjes bij Verhalle (de kinderen De Bussere, Bruyneel, DeWulf en Wallaert), tegen 25 jongens, 20 meisjes en 36 kleuters bij... Ivo Peers, de meester in de inderhaast gestichte katholieke school, later opgevolgd door Karel Caron (30/4/1885). In 1884 worden de rekeningen vereffend: de gemeenteraad beklagt zich over de handelwijze van Verhalle, de meeste inwoners verlangen dat hij de school verlaat, en de raad vraagt dan ook hem op pensioen te sturen wat in 1888 ook effectief gebeurt (11/11/1884, 12/6/1888). In 1884 sluit de katholieke lagere school haar deuren en gaan alle kinderen (in 1888: 89,) terug naar de gemeenteschool, die dus tot ongenoegen van de ouders nog tot 1888 door Verhalle wordt geleid. De katholieke bewaarschool onder leiding van Mathilde Peers (in 1888: 40 kleuters) blijft bestaan en de leidster wordt betaald door de gemeente (30/4/1885).

Verhalle wordt opgevolgd door Leon de Blaere (7/8/1888) (35). De school wordt rond die tijd bezocht door een 70-tal leerlingen in de winter, 35 in de zomer, teveel eigenlijk voor één meester(36). Verhalles echtgenote, Octavie Vandenbulcke zou nog tot 1896 gemeenteonderwijzeres handwerken blijven. Ze wordt opgevolgd door haar dochter Eleonora (10/2/en 24/3/1896) die op haar beurt de betrekking doorgeeft aan Irma Desloovere in 1900 (4/1/1900). In hetzelfde jaar 1900 wordt De Blaere ziek en vervangen door Ernest Windels, definitief vanaf 1903 (1/8/1900, 3/2/1903). Rond die tijd zijn er 65 leerlingen ingeschreven in de gemeenteschool, waarvan op 25 mei 1901 48 effectief aanwezig in de klas (11/6/1901) – een reden voor het gemeentebestuur om het been stijf te houden tegenover het aandringen van hogerhand om de gemengde school op te splitsen in een meisjes- en jongensklas, en een tweede onderwijzer(es) aan te stellen. In 1905 gaan trouwens veel meisjes naar de (zusters-)school van Gottem of Wontergem (31/12/1905, 1/7/1906). In 1906 wordt Mathilde Peers in de bewaarschool opgevolgd door Charlotte Vankeirsbulck (4/4/1906). Ze zal in 1910 niet langer in gemeentelijke dienst zijn, maar werken voor de zusters maricolen van Deinze, die in 1908 in Grammene neerstrijken en een lagere meisjes- en bewaarschool oprichten, die in 1909 door de gemeente worden aangenomen (15/11/1909, 11/2/1910). De afschaffing van de ‘leergang handwerken’ op de gemeenteschool wijst erop dat voortaan zo goed als alle meisjes naar de zusters gaan en de gemeenteschool in feite niet langer gemengd is maar een jongensschool is geworden (grv28/11/1910; Irma Desloovere, handwerkmeesteres wordt in beschikbaarheid gesteld tot in 1924 de leergang echt wordt afgeschaft, (12/4/1924) en zij in 1932 op pensioen gaat (24/9/1932)). Rond die tijd lopen gemiddeld nog 46 leerlingen (gemeente-)school (26/9/1911). In 1911 wordt Windels ‘in beschikbaarheid gesteld’ wegens een verstuite knie en hij wordt tot achtereenvolgens vervangen door Maria Verbiest, Marie Vanderhaeghen en Maria Brouns. Op 1/10/1914 wordt hij weer in dienst gesteld maar op 13 oktober 1914 verlaat Windels ‘zonder verlof’ de gemeente en wordt deze verplicht andermaal een vervanger aan te duiden: Leontine van Zeebrouck (16/4/1915, 8/10/1915). Die wordt in 1918 afgelost zuster Clara Christiaens (kloosternaam onbekend, 6/10/1918) en op 10/3/1919 door Basiel Vandenbroucke (16/3/1919), en op 6/5 van hetzelfde jaar door Hendrik Vereecke (7/10/1919). Het is een komen en gaan van tijdelijke vervangers – van een terugkeer van Windels wil de gemeenteraad niet horen (26/6/1919)- die de kwaliteit van het onderwijs zeker niet ten goede komt (20/7/1914). Is het daarom dat de gemeenteraad instemt met de inrichting van een gemengde klas in de aangenomen meisjesschool van de zusters ‘met het doel het onderwijs bij jongens en meisjes te verbeteren’? (7/10/1919). Na de oorlog worden er ook herstellings- en verbeteringswerken uitgevoerd aan zowel de gemeente- als de vrije school.

Het is niet duidelijk wanneer Windels dan uiteindelijk toch terug voor de klas kwam te staan. In 1927 woont hij blijkbaar wel in het schoolhuis, waar hij tot ongenoegen van de gemeenteraad een duiventil installeert (6/10/1927, 11/2/1928). In 1934 pas geeft hij zijn ontslag en gaat hij met pensioen (2/11/1934). Hij wordt als onderwijzer-schoolhoofd opgevolgd door Arsène Vanderlinden (° Harelbeke 7/5/1908, + 31/3/1967) (26/12/1934, 7/4/1967), die na zijn dood korte tijd wordt vervangen door François Lossie (Gent, ° 16/8/1943) en Marc Neirinck (° Tielt 28/5/1948) tot vanaf 22/10/1968 Marc De Vos definitief wordt aangesteld. Niet voor lang: in 1971 gaan er nog 8 kinderen naar de gemeenteschool (tegen 27 in de nog steeds gemengde katholieke meisjesschool en 34 kleuters in de dito bewaarschool) zodat die per 1/10/1975 afgeschaft wordt (12/11/1971, 5/9/1975) en de rond 1950 vernieuwde schoolgebouwen een andere bestemming krijgen. In 1967 zou de laatste zuster naar Deinze zijn verhuisd (37).

MEIGEM

In Meigem is de schoolmeester, Joseph van Nevele, een man met 30 jaar onderriservaring en Franskundig, tijdens de Franse Tijd een tijdlang tegelijk 'maire' van de gemeente. Van Nevele was al in 1777 bedrijvig als schoolmeester én schatter. In 1807 is hij als meester opgevolgd door Augustin Benoit van Nieuwenburgh (°Meigem, 1767) die in 1811 aan 50 jongens en 50 meisjes les geeft (38) en daar in 1816 een jaarwedde van 60 F (in 1818: 28 gulden 35 cent, later 35 gulden) voor krijgt. In 1818 lopen er 40 kinderen school die 26 of 35 cent betalen naargelang ze leren lezen en/of schrijven plus 9 cent voor de verwarming. De school (een lokaal gehuurd van particulieren) is gans het jaar open, met twee uur les in de voormiddag en daarna individueel onderwijs. Het godsdienstonderricht gebeurt in samenspraak met de pastoor, er zijn geen kostgangers en de gemeente is tevreden met de gang van zaken. Het is wel een gemeente met meer dan 1000 inwoners. In 1821 krijgt ook Ferdinand Van de Putte een onderrisvergunning voor drie jaar, in 1822 ook Henri van Bossuyt voor twee jaar en in 1824: Filip Johan Vandendaele, voor twee jaar. In de zomer van 1825 zitten er acht jongens, negen meisjes en drie armen in de klas, in januari 1826: 27, 23 en 10. In september 1828: zeven jongens en negen meisjes, in mei: 15 jongens en 14 meisjes, in de winter: 56 leerlingen(39). Rond 1830 is er één school open met ca 60 leerlingen. In 1832 wordt de meester –nog steeds Augustin van Nieuwenburgh-- 'lovenswaardig' genoemd. Hij krijgt dan ook vanaf 1834 jaarlijks 100 F van de Provincie uitbetaald en het leerlingental stijgt van 32 in 1832 naar 85 in 1836. In 1835 zouden er volgens de deken van Nevele twee dagscholen zijn: één met 25 jongens en evenveel meisjes, en één met 15 jongens en evenveel meisjes maar geen zondagschool. In 1837 gaat het om 51 jongens en 45 meisjes, in 1838: 43 en 41, in 1840: 44 en 45, in 1841: 48 en 39, telkens tussen 6 en 15 jaar oud. In juli 1840 is er nog steeds geen zondagschool. In 1842 luidt het dat de ouders nalatig zijn en hun kinderen te weinig naar de klas laten gaan: het is nochtans een goede school, maar 's zomers is ze quasi leeg, en er is nog altijd geen zondagschool (40). In 1844 wordt, in uitvoering van de wet van 1842, Van Nieuwenburgh benoemd tot gemeenteonderwijzer. In 1849 is er nog steeds geen zondagschool en zijn er 61 arme kinderen in de gemeenteschool. Meester Van Nieuwenburgh moet rond die tijd (hij is dan in de tachtig...) door Jan Francies Van Bergen opgevolgd zijn, die in september 1849 met zijn moeder in Meigem komt wonen. In 1867 vinden we de eerste vermelding van een zondagschool (de DV van 1856 en 1859 ontbreken) met vijf meesters, 14 meesteressen, 50 jongens en 180 meisjes. In 1872 krijgen er, dag- en zondagscholen samengerekend, 150 kinderen onderris. Meester Van Bergen sterft in 1875 en laat een weduwe met zeven kinderen na. Désiré Wauters uit Aarsele, afgestudeerd aan de normaalschool van Torhout en tot dan hulponderwijzer te Wevelgem volgt hem op

(20/3/1875). Weinigen gaan naar de dagschool, maar ze gaan wel allemaal naar de zondagschool. In 1879 gaat het om 145 jongens en 150 meisjes, en gaan er 60 jongens en 50 meisjes naar de dagschool (41). In mei 1879 krijgt de schoolmeester nog een pluim, maar in juni stichten pastoor Everaert, die weigert godsdienstles te geven in de gemeenteschool, en zijn zus Trees een katholieke school als reactie op de wet van Humbéeck. De katholieke jongensschool staat onder leiding van (Ivan) Octaaf van Wassenhove (°Merendree, 30/9/1857). Ze vertrouwen het meisjesonderwijs vanaf juli 1885 toe aan de zusters van Barmhartigheid van Ronse. Die sturen in juli 1885 zuster (Maria-)Genoveva (in de wereld Joanna Symoens ° St. Niklaas 15/11/1852, zuster sinds 3/10/1870, + 1/1/1901) vanuit Rozenaken, die echter al in 1887 wordt teruggeroepen. Ze wordt opgevolgd door juf. Heirman, die het jaar tevoren haar diploma had behaald. (29/9/1888, waarschijnlijk zuster Clarisse, Marie-Jeanne Heirman, °3/5/1865 + 18/3/1943). In 1895 wordt het meisjesonderwijs doorgegeven aan vier zusters van St. Vincentius à Paulo van Delft, waarvan één de meisjesschool leidt (juf. Philomena van Reybroeck, kloosternaam onbekend, 23/8/ en 21/12/1895), één de gemengde en één de bewaarschool. Voor 1900 leeft de school van de interesten van het kapitaal nagelaten door pastoor Everaert, nadien wordt ze aangenomen door de gemeente en in 1909 wordt de gemengde klas ontdeeld, en in 1910 wordt ook de bewaarschool aangenomen. Het moge duidelijk zijn dat de katholieke opinie de schoolstrijd te Meigem met glans gewonnen heeft, in samenspraak met het gemeentebestuur. Dat laatste had al altijd weigerachtig gestaan ten overstaan van de directieven vanuit Brussel: in 1870 wordt de inrichting van een werkschool voor meisjes ‘overbodig’ genoemd, en de volwassenenschool afgeschaft wegens gebrek aan leerlingen (25/7 en 5/10/1870, 11/9/1880) (42). Al op 10 november 1879 blijkt dat er 100 kinderen op de vrije school zitten en de gemeenteschool leeg staat; in december 1880 gaan er 98 jongens en 49 meisjes naar de katholieke school, geen naar de gemeenteschool (een bewaarschool bestaat nog niet), in 1882: 70 jongens en 42 meisjes in de katholieke school, geen in de gemeenteschool; in 1883 gaan er 110 à 137 kinderen naar de vrije school en 170 jongens en 170 meisjes naar de zondagschool, in 1886 250 in totaal (43). De gemeenteraad van 4 oktober 1884 vraagt dan ook de gemeenteschool te mogen sluiten (op 31/12/1884 zijn er vier leerlingen tegen 75 jongens en 45 meisjes in de katholieke), meester Wauters op wachtgeld te zetten en de vrije gemengde school van Van Wassenhove aan te nemen (4/10/1884). In 1885 wordt de inmiddels door de zus van de pastoor opgestarte katholieke meisjesschool (die vanaf juli door de zusters van Barmhartigheid wordt bediend) ook aangenomen (21/2/1885, 13/3/1886; in 1897 wordt statuut: ‘aanneembare gesubsidieerde school’, 1/5/1897). In 1887 is de gemeenteschool definitief opgedoekt en vervangen door een aangenomen jongens- en meisjes school en een vrije bewaarschool met in 1888 resp. 63 jongens, 42 meisjes en 41 kleintjes. De zondagschool wordt dan nog bezocht door 30 jongens en 125 meisjes. Het gebouw van de gemeenteschool en het schoolhuis staan ter beschikking van meester Van Wassenhove (9/1/1886; het zou zwaar beschadigd worden in oktober 1918, 9/8/1918) zodat de zusters vrij spel krijgen in het gebouw van de vrije school. De zondagschool duikt nog op in het DV van 1905 met 70 meisjes en 53 jongens, en in 1936-8 met 90 leerlingen (44). Er zijn enkele inspectieverslagen uit de jaren tachtig die een idee geven van de toestand van de schoollokalen. In de gemeenteschool (gebouwd in de jaren zestig) staan er in 1880 12 lessenaars en één bureau, portretten van koning en koningin, een Christus- en Mariabeeld, landkaarten van de wereld, Europa, België en Oost-Vlaanderen, een boekenkast, drie borden, een kachel, maten en gewichten en opgezette dieren. De aangenomen lagere meisjesschool in de kouterstraat telt in 1885 één klas van een 50-tal vierkante meter en een speelkoer van ca 40 vierkante meter, geschikt voor 50 leerlingen. (Zuster Genoveva) Joanna Symoens (gediplomeerd sinds 1874) leidt de school. Er wordt wekelijks 40 u les gegeven, waarvan 16 godsdienstleer. De aangenomen lagere jongensschool, ook in de kouterstraat, heeft ook maar één klas, ca 60

vierkante meter en een speelplaats van 155 vierkante meter, plaats biedend aan max. 70 leerlingen. Van Wassenhove moet zijn diploma nog halen en geeft 46 u les per week, waarvan bijna 22 u godsdienst en zedenleer (45). Ook na WO I bloeit het aangenomen vrije onderwijs verder op: in 1924 is er sprake van een huishoudschool (20/3/1924), in 1927 komen er twee klassen bij, bij de zusters. Tijdens de dramatische meidagen in 1940 weten ze zich te verschuilen in de kelder van de brouwerij en vallen er geen slachtoffers. Het klooster wordt wel ernstig beschadigd, maar is hersteld voor de oorlog is afgelopen. Meester van Wassenhove wordt in de jongensschool per 1/1/1921 opgevolgd door zijn zoon Richard (31/12/1920). Hij blijft wel gemeenteontvanger tot bij zijn dood in 1934. Richard wordt bijgestaan door onderwijzeres Ida deWitte (30/6/1921) die in 1949 wordt opgevolgd door Armand Bauwens (23/4/1951). In 1955 dient de school grondig gerenoveerd te worden (27/1/1955), vooral de speelplaats ligt er gevaarlijk bij (4/6/1956), iets waaraan pas in 1961, na dreiging van inhouding rijkstoelage, verholpen wordt (12/10/1961). Van dan af worden de gebouwen van de vroegere gemeenteschool niet langer gewoon ter beschikking gesteld van de aangenomen vrije jongensschool, maar verhuurd – een huurcontract dat opgezegd wordt in 1975, wanneer de jongensschool bij gebrek aan voldoende leerlingen ophoudt te bestaan. De moeizaam geplaveide speelplaats wordt een parking... (8/10/1975) (45).

ST.-MARTENS-LEERNE

Al in de Franse tijd, in 1806, was er een ‘goede’ schoolmeester bedrijvig te St.-Martens-Leerne – althans volgens de pastoor: het gaat waarschijnlijk om de kosterschool van Boedri, die in 1811 aan 21 jongens en 20 meisjes les geeft. Voor de provinciale administratie was er dan weer in 1807 geen school, en in 1813 ook geen meester – waarschijnlijk omdat Boedri niet erkend was. Ook in 1816 zou er geen meester zijn, althans geen wettelijk erkende, hoewel er een nodig is, maar er is geen geld voor (46). Twee jaar later is er nog niets veranderd; het gemeentebestuur drukt wel de wens uit samen met St.-Maria-Leerne en Vosselare een gemeenschappelijke school in te richten, want alleen kan ze de kosten niet dragen. Daar komt blijkbaar niets van, en in 1821 vraagt de burgemeester de toelating om ‘Sergeant fils’ als schoolmeester te laten beginnen om de ergste nood te lenigen, in afwachting van zijn erkenning door de jury. Er komt echter een andere oplossing uit de bus: Leo Soenens is in Bachte met een school begonnen en wordt hierin door de gemeentebesturen van Bachte, St.-Maria- en St.-Martens-Leerne gesteund. Die oplossing blijft gehandhaafd tot het einde van de Nederlandse Tijd. In 1827 betaalt het bestuur van St.-Martens-Leerne 35 F en 44 centen aan Bachte-Maria-Leerne voor de leerlingen uit zijn gemeente, en dat tot en met 1832(47). Voor 1830 zou er dus geen school geweest zijn, kort na de revolutie echter plots drie, met 120 leerlingen en een zondagschool, althans volgens een dekenaal overzicht uit die tijd, en volgens dezelfde bron zou ‘de’ vrije school in 1832 30 jongens en 25 meisjes in de klas hebben, en goed worden bestuurd. In het provinciaal archief is er inderdaad in 1832 sprake van ene Pieter Martens (° St. Martens Leerne, 1782), die voor 54 of 81 centiemen 34 jongens en 29 meisjes leert spellen, lezen en/of schrijven en ‘cijferkunst’ (in 1833 worden de tarieven aangepast: 64 centiem voor lezen, 82 centiem voor schrijven en 55 centiem voor ‘de rest’). In 1834 krijgt hij concurrentie van Eduardus Coddens, die aan hetzelfde tarief werkt. Martens’ leerlingental neemt voor even een fikse duik (in 1833 had hij 40 jongens en 28 meisjes, in 1834: 26 en 18; bij Coddens in datzelfde jaar: 27 en 30) maar hij herovert in 1836 zijn overwicht (Martens: 35 jongens, 31 meisjes; Coddens: 23 en 24): hij heeft dan ook ‘de brievenstiel voor zoveel het kind bekwaam is’ aan zijn lespakket toegevoegd. In 1835 zijn er ook twee ‘devote dochters’ bedrijvig die de kinderen voorbereiden op hun eerste communie door het onderwijzen van de catechismus. Coddens verdwijnt de jaren daarna van het archieftoneel, Petrus Martens daarentegen krijgt van 1836 tot 1842 op vraag van het

gemeentebestuur een provinciale toelage (100 F, vanaf 1843 betaalt de gemeente) en hij staat in voor het onderwijs van alle, ook de arme kinderen. In 1837 zitten er 59 jongens en 40 meisjes in de klas, 1838: 40 en 38, 1840: 37 en 33, 1841: 22 en 20. Er is les van 9 tot 11 en van 14 tot 16 u, er is geen minimum leeftijd vereist, de meester past de 'mutuele' (1840), later de individuele (1841) methode toe en arme kinderen (in 1837: 15) worden gratis onderwezen. Het klaslokaal wordt gehuurd door de meester. In 1840 wordt ook op het bisdom één school gesignaleerd, inderdaad onder leiding van Martens, met ca 100 leerlingen in de winter, en 25 in de zomer. De zondagschool staat op non-actief en zal enkel nog in 1849 een efemeer bestaan kennen en dan weer verdwijnen tot in 1905(48). In 1844 wordt de school van Martens, in uitvoering van de wet van 1842, als gemeenteschool aangenomen. In 1845 weigert de provincie in te staan voor de jaarwedde van de onderwijzer, onder voorwendsel dat het om een private school gaat. Martens leg er het bijltje bij neer in 1846, hij is dan 63 jaar. De jaren daarop moeten de kinderen elders naar school, waarschijnlijk naar Bachte-Maria-Lerne, want in St.-Martens-Lerne woont geen onderwijzer meer. Volgens de telling van 1846 lopen er dan nog 16 jongens en negen meisjes school. De arrondissementscommissaris spoort de gemeenteraad aan haar verstand te gebruiken en samen met Bachte-Maria-Lerne een gemeenteschool in te richten. Maar de buurgemeente gaat niet in op dat voorstel zodat St.-Martens-Lerne zelf een onderwijzer moet in dienst nemen: Frederik de Pestel (° Nevele, 13/5/1824, zoon van een onderwijzer en als privé meester bedrijvig te Nevele). Per 1 mei 1849 opent de gemeenteschool haar deuren, zij het dat 'school' een wat groot woord is voor de kamer van 18 vierkante meter die de gemeente huurt ten huize van Wwe Stalens, en waarin 's winters ca 70 kinderen samengehokt zitten. De gemeente heeft geen geld om een school te bouwen, alle financiën zijn naar de bouw van de nieuwe kerk gegaan... Men vraagt subsidies van hogerhand (14/11/1850). Het zou meer dan tien jaar duren, tot rond 1860 (1863?), vooraleer het nieuwe schoolcomplex er komt. Tot dan wordt er klas gehouden in deplorabele omstandigheden: op 30 april 1852 zaten meer dan 100 leerlingen in een lokaal van 8,60 x 5 m, hoogte 3m (21/5/1856, 27/12/1859, 29/11/1860, 20/12/1861). In 1865 is er sprake van 142 leerlingen (waarvan 47 arme)(15/11/1865). Vanaf 1871 dient de gemeente ook een handwerkmeesteres aan te werven: Josephine de Schrijver (17/7/1871). De school telt dan ca 100 leerlingen, in 1874: 115 (37 arme jongens, 24 arme meisjes, 54 begoede leerlingen a rato van 60 centiem per maand) (8/8/1874), in 1876: ca 90 (49). In 1879 werkt het katholieke gemeentebestuur de nieuwe schoolwet stelselmatig tegen. De meester daarentegen staat als 'regeringsgezind' genoteerd op het bisdom. Op 10/11/1879 gaan 130 leerlingen naar de inderhaast opgerichte katholieke school onder leiding van de ongediplomeerde Foncke, tegen twee jongens en twee meisjes bij meester de Pestel, die dan ook op 30/11/1879 zijn ontslag geeft (11/12/1879). Hij wordt opgevolgd door Vital De Vos (16/6/1881) die echter voor een lege klas komt te staan: de 88 leergierige jongens en 28 dito meisjes gaan naar de katholieke school. Hij neemt ontslag in oktober 1881 en wordt in beschikbaarheid gesteld (13/10/1881, 6/10/1884), Brussel benoemt Joseph De Martelaere als opvolger (10/9/1885). In 1882 gaan er 62 jongens en 17 meisjes naar de katholieke school (50). In 1884 herhaalt zich in St.-Martens-Lerne hetzelfde scenario als in de meeste andere deelgemeenten: de vrije school wordt aangenomen, de gemeenteschool afgeschaft, Foncke tot bestuurder benoemd, en De Martelaere, die naar Gent verhuist, op wachtgeld gezet (6/10/1884, 13/2/ en 10/9/1885, 19/12/1887). In 1886 komen er 35 jongens en 17 meisjes, in 1888 gaan er 58 leerlingen naar de geadopteerde gemengde school volgens de deken, volgens het gemeentelijk jaarverslag 61: 36 jongens en 25 meisjes, die inmiddels, sinds 1885, de gebouwen van de vroegere gemeenteschool bezetten (23/4/1885). In 1890 is sprake van 43 jongens en 19 meisjes. De daling van het aantal leerlingen heeft waarschijnlijk te maken met de voorkeur van de ouders om hun dochters naar een zuivere meisjesschool in de naburige gemeente Bachte-Maria-Lerne te sturen. De gemeentelijke begroting voor 1886 voorziet ook geen wedde meer voor

de handwerkmeesteres wegens het gering aantal vrouwelijke leerlingen (24/11/1885). In datzelfde jaar wordt wel een tweede onderwijzer aangeworven, Léonce Brossé, die als gediplomeerde meteen ook schoolhoofd wordt (30/9/1886, 20/1 en 12/2/1887; waarschijnlijk verlaat bij die gelegenheid Foncke de school) en zelfs, in 1891, tot gemeenteontvanger, en terloops tot gemeentesecretaris wordt benoemd. Die herinrichting van de gemeenteschool (en opzegging van de aanneming van de vrije) is een zuiver formele ingreep, die Brossé in de gelegenheid moet stellen een pensioenvoordeel te genieten (28/2 en 26/3/1891). In de jaren negentig komt het gemengde karakter van de school weer meer op de voorgrond. Onslagnemend handwerkmeesteres Josephine de Schrijver wordt opgevolgd door haar dochter Virginie Vande Velde en haar werkingskosten duiken weer op in de gemeentebegroting (9/3/ en 28/5/1892). In datzelfde jaar 1892 zijn in september 25 jongens en 15 meisjes ingeschreven bij de gemeenteschool, in april 1893: 35 en 16, in juni 1894: 36, 21, in maart 1895: 47 en 24, in juni echter nog maar 34 en 17, in december: 51 en 18, in mei 1896 plots nog 40 jongens maar slechts zes meisjes, in december 1897: 47 en zeven, in mei 1898: 34 en drie. In 1899 wordt er dan ook aan gedacht de leergang handwerk af te schaffen, maar dit is onmogelijk zolang de school toegankelijk blijft voor meisjes (19/10/1899). Vanaf november 1902 gaat Léonce Brossé met ziekteverlof, vanaf 1 juni 1903 met pensioen. Hij wordt opgevolgd door zijn vervanger Karel Amatus Sergeant (10/7/1902, 7/5 en 25/7/1903). De school telt in de zomer 1904 een dertigtal leerlingen (1/7/1904); in december van hetzelfde jaar wordt vastgesteld dat er geen meisjes meer naar de klas komen (27/12/1904). In 1906 wordt overwogen over te gaan tot de bouw van een bewaarschool, te besturen door een kloosterzuster. Dit waarschijnlijk om de school van Bachte-Maria-Lerne te ontlasten, want de burgemeester van die gemeente, graaf 't Kint de Rodebeke, wil het gebouw financieren (9/4 en 4/9/1906; zie ook 26/2 en 3/7 en 25/8/1920). Het blijft echter bij plannen. In 1908 zijn er 65 leerlingen in de school van St.-Martens-Lerne (51). In juli 1921 wordt Sergeant ziek en hij sterft op 28/11/1922. Hij werd tijdens zijn ziekte vervangen door achtereenvolgens Leon Danneels, Raphaël Vandevelde, Alice Vincent, en na zijn dood, definitief door René de Vilder (1921-1923). Alice Vincent had zich ook kandidaat gesteld maar werd afgewezen omdat de ouders een mannelijke leerkracht verkozen... (20/1/1923). Vanaf 1 april 1937 zal Albert Vincent voor enige tijd de zieke De Vilder vervangen (8/5/1937). Ook al was er herhaaldelijk sprake van verbetering, herstel of zelfs nieuwbouw van de schoolgebouwen, het zal duren tot medio de jaren vijftig vooraleer er werk van wordt gemaakt (21/1/1956). De Vilder zal er niet van kunnen genieten want hij gaat einde 1956 met pensioen en wordt opgevolgd door Georges De Clercq (20/12/1956, 9/2/1957). In 1960 dan wordt op vraag van de ouders een einde gesteld aan het jarenlange gebruik om de meisjes naar Bachte-Maria-Lerne op school te sturen. Het initiatief kan te maken hebben met het gegeven dat 'gemeentelijke jongensschool' volgens de pastoor in 1959 nog slechts 18 leerlingen telde en dus best een 'meisjesinjectie' kon gebruiken om levensvatbaar te blijven. Er komt een tweede klas, de school wordt weer gemengd en er wordt een onderwijzeres aangeworven, Maria Josepha Bonnaerens (25/6/ en 29/8/1960; voor de bewaarschool blijft men op Bachte-Maria-Lerne beroep doen). Deze gaat echter na het eerste schooljaar in ziekte- en nadien zwangerschapsverlof en wordt in 1961 en 1962 vervangen door Edith Crappé (2/9/1961, 14/4 en 3/11/1962). In 1963 neemt Bonnaerens ontslag en wordt opgevolgd door Josepha De Clercq-Hautekeete, de echtgenote van Georges. (22/6/1963). Mevr. Bonnaerens keert echter al in 1964 terug om mevr. De Clercq, met verlof, te vervangen, tot in 1966. In 1975 dan wordt de gemeenteschool gesloten wegens te weinig leerlingen en beide leerkrachten ter beschikking gesteld (26/8/1975) (52).

VINKT (53)

De Dammans hebben het koster-meesterambt al in de familie sinds 1725 en zijn niet van plan dit zomaar, omdat de Franse bezetter dat wil, uit handen te geven. Nochtans, de prefect beveelt in het jaar 9 de school van Damman te sluiten en stelt in zijn plaats Jean de Smit(d)t aan. Deze wordt niet aanvaard door de plaatselijke gemeenschap, en Damman blijft gewoon school houden. “De ouders”, aldus de burgemeester, “willen hun kinderen niet naar De Smit sturen want hij kan zelf niet eens juist schrijven en er heerst in zijn huis ‘des désordres’ die de zeden van de kinderen in gevaar brengen; Damman daarentegen is een heel capabel man”. Damman heeft echter de vereiste eed van trouw aan de grondwet én de republiek niet afgelegd en praat de ouders aan dat De Smit godsdienstvijandig onderwijs verstrekt, en dat wordt oogluikend toegelaten door ‘le maire et son adjoint’, verwanten van Damman. Blijkbaar tot in 1807, want dan zijn er twee scholen in Vinkt, een met 124 jongens en 56 meisjes (die van Damman?) en een met 20 jongens en 79 meisjes (die van de Smit?). In 1813 dan –de Fransen hebben hun revolutionaire haren wat verloren-- wordt Donatien Barthélémy Damman (°Vinkt, 1778) ook officieel als meester erkend, van De Smit geen spoor meer(54). Ook in 1816 is er maar sprake van één onderwijzer Damman, dan 38 jaar, die een jaarlijkse toelage van 50 F ontvangt van de gemeente en les geeft in een lokaal dat hij huurt van een particulier. Het ware aangewezen, aldus het verslag, een tweede onderwijzer aan te stellen. In 1817 zouden er 157 kinderen school lopen. In 1818 wordt de vraag naar een tweede onderwijzer herhaald. Damman krijgt dan 25 gulden en 62 cent gemeentetoelage, en daarboven op jaarlijks van de betalende ouders van 120 kinderen: 257 gulden voor de vijf winter- en 103 gulden voor de zeven zomermaanden. Arme kinderen (14) krijgen gratis onderwijs. De school is het ganse jaar geopend, van 9 tot 11 en van 13 tot 15 u, en er worden ‘de beginselen van de Vlaamse taal’ en godsdienst, in samenspraak met de pastoor onderwezen. Er worden geen kostgangers aanvaard, wel kinderen uit de omliggende ‘buitengemeenten’. Het gemeentebestuur is tevreden met de geleverde prestaties en beveelt Damman dan ook ten sterkste aan bij de overheid, opdat hij een officiële vergunning zou bekomen. In 1826 is er een tweede erkende school bijgekomen, opengehouden door Theresia Walgraeve (°Vinkt, 1781). In de zomer van 1825 zitten er 18 jongens en 28 meisjes bij haar in de klas, in januari 1826: 25 en 34. Bij Damman zitten er op hetzelfde ogenblik resp. 30 jongens, 33 meisjes en negen arme kinderen, en 66, 52 en 23. Hij moet het voortaan wel met een gemeentelijke toelage van 13 gulden stellen en zou eigenaar zijn van zijn schoollokaal. Walgraeve huurt. In juli 1828 krijgt hij opnieuw 23 gulden, het lokaal werd gerenoveerd in 1827; ook Walgraeves school is ‘redelijk’ ingericht, maar zij ontvangt geen gemeentetoelage en leert enkel lezen en spinnen aan kinderen jonger dan zeven, 10 jongens en 14 meisjes. Eind datzelfde jaar worden de ‘provisoire’ vergunningen van beiden door de overheid ingetrokken en wordt de plaats van gemeenteonderwijzer openverklaard. Emmanuël De Schepper (°Zeveren 1805-Vinkt 26/9/1868) wint het vergelijkend examen op Karel Verhoye en gaat op 10 september 1829 vol goede moed aan de slag, tegen een beloofde jaarwedde van 23 gulden en 62 cent. De enige erkende gemeenteschool telt dan 65 leerlingen. Nu, dat was buiten de Vinktse waard gerekend: Damman doet gewoon door, hij krijgt zelfs 15 gulden en 15 cent van de gemeente voor het armenonderwijs terwijl De Schepper het moet stellen met 7 gulden 8 cent. Walgraeve mag haar spinschool voor minder dan zevenjarigen openhouden maar neemt ook oudere meisjes aan, en dit alles met de steun van pastoor Dellaert, die mordicus de kinderen uit ‘de enige wettige school’ wil houden. Ook in 1840 is ze nog bedrijvig (55). Michem vermeldt trouwens nog andere vrouwspersonen die in het onderwijs, waarschijnlijk spinscholen, zouden bedrijvig geweest zijn tijdens de Nederlandse tijd, maar blijkbaar om die reden (geen echt lager onderwijs) werden gedoogd: Francisca Povijn (1825-1827) en Francisca Lievrouw (1827-1850). Na de septemberdagen van 1830 blijft alle klacht van De Schepper tegen

Damman vruchteloos: gezien de besluiten van het Voorlopig Bewind van 12 oktober 1830 kan geen gevolg gegeven worden aan zijn aantijging: het onderwijs is voortaan vrij. De deken van Nevele kan dan ook triomfantelijk aankondigen dat, waar er voor de revolutie maar één school was met 100 leerlingen, er na de 'bevrijding' twee zijn, met twee 'goede' meesters en met 210 kinderen én een zondagschool met 50 gegadigden; in 1835 zouden er volgens hem zelfs vijf scholen zijn met 355 kinderen en een zondagschool met 94 leerlingen, in 1838 nog 70 meisjes. Van die vijf zullen er dan wel twee of drie spinscholen geweest zijn, want in het provinciaal archief is tussen 1832 en 1836 enkel spoor te vinden van de scholen van De Schepper, Damman en Charles Goeminne (°Deinze, 1797). De eerste heeft de revolutie dus overleefd en krijgt in 1832, 1833 en 1834 van de gemeente 84 F 75 centiem, vanaf 1835 nog 75 F maar daar bovenop nog een provinciale toelage van 100, in 1836: 200 F. Betalende leerlingen geven, bij hem zoals bij Damman, een goede 60 centiemmen per maand en kind. De Schepper heeft in die jaren een 75 à 125 kinderen in de klas, Damman een zeventigtal. Het gaat om dagscholen die het ganse jaar open zijn; bij Damman worden de kinderen vanaf drie jaar, bij De Schepper vanaf zes jaar toegelaten. In 1836 wordt bij De Schepper geschiedenis (!), catechismus, rekenen, lezen, (schoon-)schrift en 'brievenstijl voor beginners' in Vlaams en Frans gegeven; bij Damman enkel catechismus, lezen, schrijven en rekenen. De Schepper beschikt echter over een degelijk lokaal voor 100 kinderen, 'met veel lichtinval' terwijl Damman in een 'leeg donker vervallen gebouw' huist. Goeminne geeft enkel les in het Frans aan een dertig à veertig leerlingen, die daarvoor wel anderhalve frank per maand op tafel moeten leggen. In 1840 is Donatien Damman, gestorven in 1839, opgevolgd door zijn zoon Richard (+ 3/11/1871) bijgestaan door zijn broer Herman. Er zitten dan 47 jongens en 28 meisjes op hun school; bij De Schepper: 59 en 34; bij Goeminne: zes en negen; in 1841 resp. 32 en 29, 48 en 42, en zes en zeven. Ook Walgraeve zou dan nog school houden (56). Na de wet van 1842 wordt De Schepper de officiële gemeenteonderwijzer, terwijl Damman jr. als 'vrije' schoolmeester door het leven gaat.

In de jaren vijftig subsidieert het gemeentebestuur de om de armoede te bekampen gestichte kantwerkscholen: die bij de gemeenteschool (veertigtal jongens), de 'bloemekesschool' bij de gezusters Le Cocq (ca 100 kinderen) en de school gesticht door de pastoor met 80 'leerlingen' maar "waarvan het pijnt ons te moeten zeggen, dat juist in die school, het onderwijs veronachtzaemd wordt en men van den vroegen morgen tot de negen uur 's avonds werkt zonder spel en onderwijsuren". In 1857 weten de zusters Le Cocq, dank zij een schenking van hun oom langs vaderszijde, de Brugse kanunnik Le Cocq, hun werkplaats om te bouwen tot twee ruime lokalen, met op het gelijkvloers een leslokaal en op de verdieping het kantatelier. Het gemeentebestuur zal de school als gemeentelijke meisjesschool kunnen aannemen, mede omdat twee van de vier dochters van bakker Petrus Le Cocq gediplomeerd waren en een derde met onderwijzer De Vlieger getrouwd was. In 1861 is er eindelijk een echte gemeenteschool gebouwd, meester De Schepper (waarvan de bisschop tijdens zijn bezoek in 1843 nog noteerde: 'benoemd in de Nederlandse tijd: liberaal',) zal er nog tot en met het schooljaar 1867-1868 les kunnen geven, tot hij op 26/9/1868 overlijdt. Richard Damman ziet zijn kans schoon en wordt door het gemeentebestuur, nog geen maand na de dood van de vorige titularis, als nieuwe gemeenteonderwijzer vooruitgeschoven. Maar, teken des tijds, ditmaal lukt het niet. Damman heeft geen diploma en moet het, op bevel van hogerhand, afleggen tegen Ignatius Verbrugge (°Izegem 1841-+ Vinkt 19/6/1887) die het bij het vergelijkend examen van vier andere, eveneens gediplomeerde kandidaten, heeft gehaald. Na de dood van Richard Damman in 1872 wordt de school van de gezusters Le Cocq als gemeentelijke meisjesschool aangenomen en bij de (nu waarschijnlijk exclusieve jongens-) gemeenteschool een hulponderwijzer toegevoegd: voor een korte tijd August De Clercq, definitief vanaf 1873: Francies de Vlieger (°Vinkt 19/11/1843 + 18/2/1940). Wanneer in 1877 'hoofdzuster' Octavie Le Cocq sterft, weet pastoor Pieraert het gemeentebestuur ervan te overtuigen de zusters

franciscanessen van Sleidinge ter hulp te roepen. De pas gebouwde zondagschool zou als leslokaal kunnen dienen, en ook voor een klooster kon, dank zij een weldoener, gezorgd worden. De gemeente gaat akkoord en op 1/6/1877 staat zuster Raphaël als bestuurster van de gemeentelijke meisjesschool voor de klas, en zorgt zuster Angela voor de (voorlopig nog) vrije bewaarschool. De pastoor slaagt er zelfs in ook de zondagschool “als een aangenomen zondagschool te [doen] aanveerden” en een toelage van 100F te bekomen...(57). In 1879 neemt, als gevolg van de bisschoppelijke reactie op de nieuwe schoolwet, natuurlijk zuster Raphaël ontslag, maar ook hulponderwijzer De Vlieger stapt over: beiden beginnen een katholieke jongens- en meisjesschool in het klooster. Verbrugge blijft, ‘magister obduratus’, zo heet het op het bisdom, maar hij heeft in november maar negen jongens meer in de klas, in december 1880: acht jongens en twee meisjes tegen op dezelfde data resp. in het vrij onderwijs: 120 jongens en 119 meisjes in november en 140 en 110 in december plus 50 kinderen in de bewaarschool. Het gemeentebestuur weigert een nieuwe hulponderwijzer aan te stellen, laat staan een gemeentelijke meisjesschool te bouwen. Ook de avondschoon en volwassenenschool worden afgeschaft (58). Het post-1884-scenario wijkt te Vinkt af van dat in vele andere gemeenten: de gemeenteschool blijft onder leiding van Verbrugge, De Vlieger keert terug als hulponderwijzer, de vrije jongensschool wordt afgeschaft zodat alle jongens nu weer naar de gemeenteschool kunnen, de vrije meisjesschool wordt aangenomen als gemeentelijke meisjesschool. De bewaarschool blijft een vrije school, vanaf 1898 ook gesubsidieerd. Ging het er maar overal even redelijk aan toe... Verbrugge sterft op 19 juni 1887 en krijgt als opvolger Adolf Corijn (° Kruishoutem 31/3/1861 + Vinkt 26/4/1922) die tot juli 1920 op post zal blijven. Zijn overlijdensbericht laat weten dat hij ook voorzitter “van den armenraad, gemeenteontvanger, secretaris-schatbewaarder van de onderlingen bijstand, der veeverzekering en de pensioenkas” was, en bestuurder en werkend lid van de fanfare ‘Eendracht en Verbroedering’...(59). In 1888 zitten er 117 jongens op zijn school, 118 meisjes en 47 kleuters bij de zusters; bij het afscheid van Corijn zitten er 150 bengels in de klas...De gemeenteschool is duidelijk overbevolkt maar ondanks aandringen van de overheid wordt er maar tijdens WOI, in 1916, een tweede hulponderwijzer voor een derde klas aangeworven (die in het huis van een particulier zijn lessen moet geven): Maurits de Vlieger (°Vinkt 17/9/1896 + Deinze 7/2/1870), neef van Frans die in 1915 zijn ontslag had gegeven en die was opgevolgd door Jozef Corijn (°Vinkt 6/1/1895- Astene 28/8/1968) – de zoon van het schoolhoofd en die zijn vader opvolgt van 1920 tot 1957. In 1920 vult Edmond de Schrijver (°Poeke 15/5/1899) de vrijgekomen plaats van hulponderwijzer in; hij blijft in dienst tot in 1958 (60). In 1921 besluit het gemeentebestuur twee nieuwe klassen te bouwen en de twee oude op te knappen. Nieuw schoolhoofd werd in 1957 Jozef...De Vlieger (°Vinkt, 29/9/1930) terwijl de anderen afgelost worden door Jozef De Rho (°Vinkt 24/3/1927) in 1950 en Marc de Meyer (°Lotenhulle 1944) sinds 1960. Ook de meisjesschool bloeit verder en werd in 1934 grondig gemoderniseerd

WONTERGEM

In 1807 (30 jongens, 20 meisjes) en 1809 is er sprake van een ‘goede’ schoolmeester, erkend door de Franse overheid, en een kantschool. Het gaat om Antoine De Smet, ‘klerk’ (°Wontergem, 1774) die bij hem thuis sinds 1792 les geeft (in 1811 aan 14 jongens en 8 meisjes tegen 5,4F per jaar en leerling) en hiervoor een gemeentelijke toelage van 50 F ontvangt en goed werk levert. De ‘spinschool’ wordt geleid door Reine Lievens (°Wontergem, 1782), en dat sinds 1809(61). De leerlingen betalen in de zomer 60 centiem per maand en per kind, in de winter: 92 centiem, en dat zowel bij De Smet als bij Lievens; bij De

Smet worden 10 kinderen gratis onderwezen en 20 tegen betaling, bij Lievens: 12 armen en 30 betalenden in de zomer, en 50 in de winter. De lessen gaan door in het huis van de onderwijzers. In 1821 zouden er 36 kinderen gratis onderwezen worden. In 1825 blijkt De Smet van het toneel verdwenen en opgevolgd door P. Duyvejonck, die in de zomer van dat jaar 12 jongens, 15 meisjes en drie armen in de klas heeft, in januari 1826: 15, 18 en vier; bij Lievens gaat het om resp. 19, 37 en 14, en 21, 28 en 14. In december 1826 heeft Duyvejonck het voor bekeken gehouden: burgemeester Lauwers signaleert enkel nog de school van 'Regina' Lievens, die gehouden wordt in 'een slecht ingericht lokaal'. In maart 1827 is er nog geen nieuwe schoolmeester komen opdagen. Er zou samen met Grammene een jongensschool moeten ingericht worden of een vervanger voor Duyvejonck gezocht worden, maar die zal moeilijk te vinden zijn, 'omdat er geen zeker bestaan aan verknocht is'. Regina Lievens blijkt dan titelvoerend gemeenteonderwijzeres te zijn geworden met in 1828 20 jongens en 35 meisjes (onder de zeven jaar) onder haar gezag, met een jaarwedde van 14 gulden plus 10 gulden voor de prijsuitdeling, én met een hulponderwijzer, Albert Desprez (62). Rond 1830 wordt aan het bisdom één school gemeld met 70 leerlingen, in 1832 wordt de lof gezongen van een vrome dochter die catechismus geeft. In 1835 zouden er twee scholen zijn met resp. 87 jongens en 65 meisjes, en ook een zondagschool met 30 jongens en 20 meisjes. Ook op het provinciaal archief is er sprake in 1832 van de school van Lievens, die 29 F en enkele centiemen krijgt van de gemeente en 50 centiem per maand en per betalend kind (21 jongens, 24 meisjes) en dat voor het geven van "de eerste beginselen van de spellinge, schrijven en nog bijzonderlijk spinnen". In 1833 duikt dan voor twee jaar Jan Baptist Mervillie naast haar op, geen gemeentetoeelage, 75 centiem per maand en kind (36 jongens, 41 (in 1834: 22) meisjes). Vanaf 1835 staan Regina en haar hulp er weer alleen voor (1835: 37 jongens, 42 meisjes; 1836: 37 en 26, van zes tot 14 jaar, van 9 tot 11 en van 13 tot 15u). Ze blijft ook nog in 1837, 1838, 1840 en 1841 actief met resp. 38 jongens en 35 meisjes, 32 en 30, 55 en 50 en 55 en 45. In dat laatste jaar is ze inmiddels zestig geworden en neemt ze al kinderen aan vanaf drie jaar. Volgens het bisdom gaat het in 1840 eigenlijk om een bewaarschool (80 kinderen) annex lagere school (25 leerlingen) en laat Regina zich helpen door Petrus Lievens. De zondagschool zou niet meer bestaan, maar is zeker al van in 1849 weer open, en dat tot de vooravond van WO I (63). In 1843 vermeldt het jaarverslag van het schepencollege dat het lager onderwijs in een bedroevende toestand verkeert en dat de kinderen school lopen in de aangrenzende gemeenten zoals Dentergem en Aarsele. De wet van 1842 vergt echter de aanstelling van een gemeente-onderwijzer. Bij gebrek aan beter wordt in 1845 besloten de school van Jean Baptiste Mervillie, die blijkbaar nog steeds in Wontergem actief was o.m. als landmeter, als gemeenteschool te erkennen. Het liedje duurt niet lang: in november van hetzelfde jaar dient Mervillie zijn ontslag in en trekt naar Dentergem. De gemeenteraad wil hem vervangen door Charles Goeminne (! Cfr Vinkt) maar dat kan niet voor de arrondissementscommissaris. In 1846 –volgens de telling van dat jaar lopen er toch 56 jongens en 57 meisjes school-- wordt dan Louis Carpentier aangenomen, maar die neemt in 1848 ook al ontslag. Het jaar daarop, in 1849, telt de inmiddels heropgestarte zondagschool 82 jongens en 175 meisjes. Ze zal voortbestaan tot aan de eerste WO (zie hoger), vanaf juni 1897 mag ze doorgaan in de gemeenteschool, vanaf 1906 in het klooster. Carpentier wordt opgevolgd door Frederic Martens, tegelijk koster, die op zijn beurt in 1856 Wontergem verlaat. Voor zijn opvolging dienen zich twee kandidaten aan: de gediplomeerde Frederic Grave en...Richard Damman uit Vinkt, zonder diploma. Damman haalt het (ook hier! cfr. Vinkt) in de gemeenteraad maar wordt afgeschoten door de gouverneur die Clement Tytgat in zijn plaats voorstelt en, met instemming van de gemeenteraad, ook benoemt. Hij zal tot in 1885 de gemeenteschool blijven leiden (64). Tytgat krijgt tot aan de schoolstrijd alleen maar goede punten van de decaan, maar één berisping van de gemeenteraad in 1862 –het is onduidelijk waarom. Vanaf 1859 is er opnieuw sprake van de kantschool met 20 à 30 meisjes.

Einde de jaren vijftig is de gemeente eindelijk genoeg bij kas om een huis te kopen dat wordt afgebroken en in de plaats waarvan, dank zij overheidssubsidie, een nieuwe school annex schoolhuis gebouwd wordt dat in gebruik wordt genomen vanaf 1864. De bouw heeft dus meer dan tien jaar geduurd, mede wegens gebrek aan middelen –ook hier zou alles naar de bouw van een nieuwe kerk gegaan zijn—het uitblijven van beloofde subsidies en geknoei van de aannemer. Op 31/12/1864 zitten er 42 leerlingen bij meester Tytgat en 43 in de ‘bijzondere’ school onder leiding van Nathalie Desloovere (de kantschool?). De deken vermeldt in 1870 40 à 110 schoolgaande kinderen, in 1876: 70 à 120 en in 1879: 50 à 115. De school wordt tussen 1867 en 1871 ook verbeterd en verbouwd (65). De schoolstrijd kende te Wontergem een bewogen verloop: Tytgat weigert ontslag te nemen en wordt gesteund door burgemeester Blanche, lid van het officiële schoolcomité. Er wordt prompt een katholieke lagere school gebouwd met als hoofdonderwijzer Gustaaf Demets en in november 1879 lopen de meeste leerlingen aldaar school: 35 jongens, 45 meisjes tegen 12 kinderen in gemeenteschool; in december 1880: 63 jongens en 61 meisjes tegen acht en vijf, en in december 1882 zitten er 80 jongens en 62 meisjes in het vrij onderwijs. Tytgat zoekt toevlucht in de drank en wordt in 1885, op gezag van de arrondissementscommissaris, afgezet en opgevolgd door Gustaaf Demets. Hij legt zich echter niet zomaar neer bij de gemeentebeslissing en na veel getouwtrek krijgt hij een pensioen toegekend per 1/7/1887 (66). Tussen de (meerderheid in de?) gemeenteraad en Demets botert het intussen niet. In 1887 lijkt de rust weergekeerd: er is een gemengde lagere gemeenteschool en een aangenomen bewaarschool; de meester (Demets) is ook koster (tot 1895; hij is ook landmeter, vleeskeurder en verzekeringsagent)(67); Blondina Spiessens helpt hem voor het handwerk in de gemeenteschool, beiden blijven in dienst tot in 1920 (22/6 en 12/11 1920). De scholen tellen in 1888 resp. 70 leerlingen en 70 kleuters. Vanaf 1894 is het onderwijs voor alle kinderen (van zes tot 14 jaar) kosteloos (17/11/1894), een besluit dat in 1896 wordt bijgestuurd: dan moeten ouders die meer dan 10 F personele belasting betalen 6 F per jaar betalen (maart 1896) – een maatregel die op zijn beurt wordt afgeschaft in 1897, behalve voor niet-Wontergemenaars (30/10 en 18/11/1897). In 1897 is er sprake van een ‘alhier bestaande vrije school voor volwassen manspersonen’ onder leiding van Demets (30/12/1897) die nu blijkbaar door de gemeenteraad sterk wordt gewaardeerd (27/2/1898; tot in 1911, wanneer hij voor één maand wordt geschorst, 18/3/1911). Het gemengde karakter van de gemeenteschool zit velen rond 1904 blijkbaar dwars. In plaats van een tweede klas (en dus een hulponderwijzer) te benoemen in de gemeenteschool (die dan nog steeds ca 70 leerlingen telt) besluit de raad in 1905, in overleg met pastoor Vervaet, een meisjesschool op te richten die vanaf 1906 aangenomen wordt (26/10 1904, 16/9/1905 en 27/2/1906; in 1935 is er sprake van het bouwen van een derde klas aan de gemeenteschool: inmiddels moet er toch een tweede bijgekomen zijn, 7/3/1935).

School en klooster –want het meisjessonderwijs wordt aan drie zusters van St. Vincentius van Deftinge toevertrouwd- worden geschonken door pastoor Mervillie, deken van Torhout, en diens zuster, beiden geboren Wontergemenaars. De school heeft meteen drie klassen, en in 1906 komt er ook nog een vrije bewaarschool bij (in 1927 69 kleintjes (3/12/1927), aangenomen vanaf 1928, (18/8/1928)); in 1932 wordt een nieuwe meisjesschool in gebruik genomen. Tot 1918 is Marie Dutoo overste (3/11/1918, kloosternaam onbekend), nadien juf. Martina De Rycke (een leek), vanaf 1920 Maria Cattoir (kloosternaam onbekend, 17/7/1918, 22/4/1919 en 5/6/1920). Tussen 1905 en 1915 telt de meisjesschool tussen de 40 en 50 leerlingen, de gemeentelijke jongensschool iets minder. In 1920 wordt ook Demets opgevolgd door zijn zoon Laurent, voordien onderwijzer te Zele, maar niet voor lang: het jaar daarop ruimt die plaats voor zijn zus Esther (2/12 1920, 5/3/1921) die in 1923 wordt bijgestaan door haar zus Anaïs (7/7/1923). Vanaf 1924 wordt er ook huishoudles in het klooster gegeven (31/5/1924). In 1928 krijgen de zusters een nieuw onderkomen, dat in mei 1940 door de

Duitsers zwaar wordt gehavend. In 1949 zitten er 52 leerlingen in de lagere meisjesschool (4/11/1949). In 1957 volgt Frans-Norbert de Boever Esther Demets op als gemeentelijk hoofdonderwijzer. Ook Anaïs, Esthers zus gaat op pensioen en wordt voorlopig vervangen door Marie José van Rijckegem, definitief door Hilda Kints (14/11/1960). Deze laatste wordt echter in 1970 ter beschikking gesteld, daar de tweede klas in de gemeenteschool wegens gebrek aan leerlingen gesloten wordt (24/7/1970). In 1975 lopen in de overgebleven klas nog negen leerlingen: de gemeenteschool wordt afgeschaft en gaat op in de vrije lagere gesubsidieerde, en dus voortaan gemengde, school (25/8/1975), die op haar beurt fusioneert met de scholen van Vinkt en Zeveren onder de koepel van de zusters van St. Vincentius van Deinze (68).

ZEVEREN

Op 13 prairal jaar 9 wordt Jean François de Schepper (°Zeveren 1772) onderwijzer benoemd te Zeveren, met goedkeuring van de Franse overheid. In 1807 volgen er 15 jongens en negen meisjes les, onder het goedkeurend oog van de pastoor; in 1811 lopen 10 jongens en 10 meisjes bij hem school tegen 7,20F per jaar en kind. De Schepper krijgt hiervoor 75 F van de gemeente, en dat blijft zo tot in 1813, zij het dat dan sprake is van Pierre De Schepper, tegelijk kleermaker (°Zeveren 1780; broer van Jean François?)(69). In 1816 geeft dezelfde Pierre nog steeds les bij hem thuis, maar hij krijgt dan maar 50 F meer. In 1821 wordt de plaats van onderwijzer door de overheid vacant verklaard. Het gemeentebestuur beveelt ten zeerste Bernard De Winter aan, die blijkbaar al een tijdje de post van De Schepper heeft overgenomen. Tevergeefs, zijn school dient gesloten te worden, zij het dat hij waarschijnlijk tot in 1824 als privé schoolmeester bedrijvig is gebleven. Hij was niet de enige: ook Coleta Vandebossche (of Vandebuysse) is dan met catechismus- en spinonderwijs bezig. De Schepper zou in 1823 naar Vinkt vertrokken zijn. In 1824 wordt De Winter met toelating van de gemeente afgelost door Karel François Verhoeye (°1797) die in zijn huis een private school runt waar in de zomer van 1825 18 jongens en 12 meisjes in de klas zitten, en in januari 1826: 45 en 30. Dat blijft zo in 1827. In 1827 neemt Verhoeye, die ook koster is, deel aan het vergelijkend examen om de officiële benoeming door de Nederlandse overheid in de wacht te slepen en hij wint het op vier anderen, “terecht”, naar zijn oordeel, “want hij is koster”. Hij was ook, na drie vruchteloze pogingen, geslaagd in het examen onderwijzer vierde rang. Voortaan is Verhoeyes school dus een ‘openbare’ en krijgt hij 25 gulden gemeentetoelage, voor de huishuur en de prijsuitdeling. In mei 1828 lopen er 27 jongens en 23 meisjes school, in september: 22 en 18.

In 1829 verhuist Verhoeye en meldt hij de gemeenteraad dat zijn nieuwe woonst niet genoeg plaats biedt om nog les te geven: hij wil een lokaal. Zijn vraag wordt afgewezen door schoolopziener en gouverneur: het nieuwe huis kan makkelijk plaats bieden aan 80 à 100 leerlingen (er zijn er 80 in 1828) en Verhoeye krijgt al genoeg van de gemeente gedaan, daar hij ook nog eens koster, kerkbaljuw, klokkenluider, grafmaker en gemeenteontvanger is. Overigens, de gemeente heeft het geld niet (70).

Vanaf 1832 wordt naast Verhoeye op de provincie ook de spinschool van Colette Vandebossche vermeld, die dan dus al tien jaar bezig is. Verhoeye krijgt van 1832 tot 1836 40 F gemeentetoelage, Colette: 20; beiden vragen ca 60 centiem per maand en per betalend kind: bij de koster lopen dan 40 à 50 jongens en 30 à 40 meisjes school, bij de spinster: een tiental jongens en zes (1834, 1836) à 40 (1835) meisjes. Ook volgens de pastoor zijn er in 1835 twee scholen in Zeveren: een kosterschool, met 40 jongens en 30 meisjes en een spinschool ‘van een devote vrouw’ met negen jongens en zeven meisjes. Daarnaast nog een zondagschool met 17 jongens en 43 meisjes. Beide worden in 1836 op de provincie dagscholen genoemd waar vier uur per dag les wordt gegeven in lezen, schrijven, rekenen en

catechismus, bij Verhoeve aan kinderen van zes tot 15 jaar, bij Vandenbossche aan kinderen van negen tot 13. Dat blijft zo, ook in 1837 en 1838, in 1840 en 1841 daarentegen staat er in het provinciaal archief bij Zeveren niets vermeld. De koster heeft er inderdaad voor een tijdje de brui aan gegeven, alleen Vandenbossche is nog op post. Volgens het bisdom lopen er in 1840 25 leerlingen bij haar school. De zondagschool is in dat jaar gesloten, 'wegens de kosten', maar in 1853 blijkt ze weer open tot in 1886 wanneer ze opnieuw gesloten wordt; in 1907 en 1910 wordt ze opnieuw vermeld. In 1843 moet Jean Baptist Van der Sloten, de koster, voor even de leemte geslagen door Verhoeves staking hebben ingevuld, ook weer met goedkeuring van de gemeente (71). In uitvoering van de wet van 1842 dan wordt Verhoeve in 1844 officieel als gemeenteonderwijzer aangenomen. Hij krijgt hiervoor van de gemeente een jaarwedde van 43, 28 F plus 40 F voor kosteloos onderwijs aan de arme kinderen, een inkomen dat wordt aangevuld met zijn wedde als ontvanger van gemeente en armenbestuur. Volgens de telling van 1846 lopen er 19 jongens en 18 meisjes school. In 1856 geeft Karel Frans Verhoeve zijn ontslag, en hij wordt opgevolgd door zijn inwonende en gediplomeerde zoon August. In 1859 vraagt deze om een heus schoollokaal. De vraag wordt afgewezen wegens het geringe aantal inwoners en dus middelen (de meeste kinderen zouden bovendien van Deinze-buiten en Meigem komen); er zijn slechts zes à negen armen in de klas, en bijna geen meisjes, want die gaan naar de kantwerkschool waar ze ook onderwijs krijgen. De kerk staat op instorten: het geld moet eerst daarvoor bestemd worden. Ook de deken vermeldt het bestaan van een kantschool met 20 à 30 meisjes. Het gaat waarschijnlijk om de school van de gezusters Rogge, reeds vermeld in de BBS van 1851 en 1852. Hun lokaal werd gunstig beoordeeld; de kinderen betalen 1 F per maand. Het jaar daarop, in 1860, liggen de kaarten weer anders: de bestendige deputatie wil de aanvraag tot subsidie voor het bouwen van een nieuwe kerk niet honoreren zolang er geen werk is gemaakt van een nieuwe school. De pastoor van zijn kant doet ook zijn best: hij wil afzien van de beloofde gemeentelijke steun van 2200 F voor de kerkbouw om zo de bouw van de school mogelijk te maken. Die was wel nodig: het bestaande lokaal is slecht verlicht en verlucht, en ligt tussen de koeienstal en de schuur...De gemeenteraad beslist dan, mede na een smeekbrief van Verhoeve, hulpelden te vragen voor de nieuw te bouwen school die in 1868 wordt opgeleverd. In 1864 lijkt het aantal behoeftige kinderen behoorlijk toegenomen: de meester krijgt 6 F per armenkind, en dat zijn er dan 35. De 28 betalende leerlingen geven jaarlijks elk 7, 20 F. Daar bovenop krijgt de meester 200F wedde. In 1865 verkiest Verhoeve een plaats in Lotenhulle; hij wordt opgevolgd door Henri Van Biervliet (°Ruisselede) die echter al in 1866 overlijdt. De 'hoofdschoolopziener' beveelt zeer sterk Richard Damman aan, die, hoewel niet gediplomeerd, erg bekwaam heet te zijn. De raad stelt hem aan, maar dit besluit wordt door de overheid vernietigd, zodat er buiten de kantwerkschool van Bernard Rogghe, van juni 1866 tot begin 1869, geen dagschool was te Zeveren. Einde 1868 wordt Francies De Vos (°Ruisselede, 11/2/1836 + Zeveren, 31/7/1873) als onderwijzer aangesteld die in 1871 K.F. Verhoeve ook als gemeenteontvanger opvolgt. Kort daarop sterft ook hij; hij wordt in zijn beide functies opgevolgd door Kamiel De Decker (°Zeveren, 5/1/1850, zoon van koster Frederik), die bovendien landmeter is (72). De schooloorlog van 1879 verloopt in Zeveren niet zo vlot in het voordeel van de katholieke opinie als elders. In oktober is er nog geen vrije school ingericht en overweegt men de kinderen naar Vinkt te sturen, in juni 1879 wordt alsnog de St. Amandusschool ingewijd, in december 1880 vangt ze 31 jongens en 32 meisjes op, maar er gaan er nog 16 en 14 naar de 'officiële' gemeenteschool; in december 1882 gaan 51 jongens en 32 meisjes naar de katholieke school. De vrije school staat onder leiding van Karel Lodewijk de Decker, broer van Kamiel (!) en koster te Zeveren, bijgestaan door Barbara Belpaire, congregatielid, en Francisca Braekman, zus van de pastoor. Kamiel De Decker heeft inderdaad geen gevolg gegeven aan de bisschoppelijke richtlijn en is op post gebleven; de pastoor weigert godsdienstles te geven in de gemeenteschool, dus wordt hij

daarmee belast. In 1880 wordt zijn echtgenote, Prudence van Haver als handwerkonderwijzeres aangesteld, en in hetzelfde jaar wordt hij ook lesgever in de volwassenenschool (d.w.z. 14-plussers) die de gemeente heeft moeten oprichten en in 1881 14 leerlingen telt (22/8/1879, 4/6 en 8/10/1880, 21/1/1881). Het gaat hier om avondonderwijs, van 18 tot 20.30 u, op drie avonden in de week van november tot en met april (19/8/1881). In 1882 wordt De Decker hoofdonderwijzer in Aalter en wordt hij opgevolgd door Edmond Bruyneel (°Meigem, 10/12/1858), voordien studiemeester aan de normaalschool van Gent. Mevr. De Decker wordt als handwerkmeesteres vervangen door mevr. Bruyneel geboren Judith Huysman, die in 1891, na haar overlijden zal opgevolgd worden door (dochter?) Marie Bruyneel en in 1894 door Bruyneels tweede vrouw, Maria Emma Dhondt (28/4 19/5, 1/12/1882, 26/12/1891 en 28/5/1894). In 1884 tracht de (nieuwe?) meerderheid in de gemeenteraad van de herziene schoolwet gebruik te maken om en het volwassenenonderwijs, en het handwerk, en de gemeenteschool af te schaffen en de vrije school als gemeenteschool te adopteren (7/11 en 5/12/1884). Daar kom niets van in huis (waarschijnlijk omdat kosten Karel Lodewijk geen diploma had). De opvolger van pastoor Braeckman, Jules Roels, heeft duidelijk de opdracht de plooiën weer glad te strijken: de vrije school wordt afgeschaft en doet voortaan dienst als zondagschool, alle kinderen kunnen weer naar de gemeenteschool: dat zijn er in 1884 51: 25 jongens en 26 meisjes. Karel Lodewijk wijkt in 1889 uit naar Roubaix...(73). In 1899 krijgt Bruyneel toelating om een avondschool te beginnen die in 1902 door de gemeente wordt erkend maar einde 1908 een zachte doord sterft (24/3/1899, 3/11 en 16/3/1902, 21/9/1908, 9/1/1909). In 1904 laat de coadjutor van de oude pastoor op eigen kosten een klooster en een school bouwen en installeert vier zusters franciscanessen van Sleidinge te Zeveren, die er een meisjes- en bewaarschool beginnen. De school wordt prompt betoelaagd door de gemeente en krijgt later het statuut van ‘aanneembare, lagere gemengde en bewaarschool’(29/4 en 28/12/1904, 30/4/1925, 6/10/1953, 13/10/1957). Einde 1918 gaat Bruyneel met pensioen. Hij wordt, na korte tijd door Marcel Vandenabeele te zijn vervangen, opgevolgd door Maurice Wambeke °Ruisselede 25/9/1893, tegelijk landmeter en voordien onderwijzer te Petegem aan de Leie (6/4 en 21/12/1918, 24/3/1919). Bruyneel, dan 61, rust niet op zijn lauweren: hij was nationaal voorzitter van de Algemene Onderwijzersbond, stelt na 1919 zijn kandidatuur als gemeentesecretaris maar wordt afgewezen, en komt bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1921 dan maar op met een lijst die de volstreekte meerderheid behaalt en hem als burgemeester aanduidt, tot zijn overlijden op 29/1/1923. Met de vrije school zou overeengekomen zijn dat Wambeke enkel oudere jongens in zijn klas zou opnemen –een afspraak die al van voor de oorlog moet dateren want in 1923 wordt de ‘onderwijzeres naaldwerklessen’, Emma Dhont, in beschikbaarheid en kort daarop op pensioen gesteld omdat er al 18 jaar geen leerlingen meer zijn, d.w.z. sinds 1905, start van de zusterschool (8/3 en 29/10/1923, 21/8/1930). De klas van Wambeke is dan ook niet overbevolkt: in 1927 wordt het lokaal als ‘te groot voor het geringe aantal leerlingen’ beschreven (7/6/1927). In de jaren dertig neemt het aantal leerlingen wel toe als gevolg van de demografische heropleving in de jaren twintig: dan worden er 20 schoolbanken voor twee jongens besteld en rekt en dus op een 40 bengels. Men beslist dan ook niet langer kinderen van buiten de gemeente te aanvaarden (25/9/1937, 7/8/1939). Ook met de vrije school gaat het goed: in 1932 wordt er een nieuwe bewaarschool ingewijd, in 1946 is er sprake van drie klassen met circa 104 leerlingen (19/1/1946). In 1954 gaat meester Wambeke op rust, hij wordt opgevolgd door Walter Remi Van der Eecken (°Vinkt, 3/10/1935) – er is plots weer sprake van een gemengde gemeenteschool: er komen dus meisjes naar de klas vanaf het vierde jaar (5/10 en 9/12/1954, 14/1, 8/2 en 20/12/1955). Al in 1955 komen er te weinig kinderen naar de gemeenteschool en deze raakt om die reden in 1961 in haar bestaan bedreigd: er komt een oproep aan de ouders hun jongens, die tot dan toe tot en met het derde leerjaar naar de zusterschool werden gestuurd, ook voor die jaren naar de gemeenteschool te

zenden (8/2/1955, 20/2/1961). Het mocht niet baten: in 1963 doet de gemeenteraad nog een pathetische oproep voor de instandhouding van de ‘kleine plattelandscholen’ (10/6/1963), per 1 september 1975 moet de gemeenteschool haar deuren sluiten “vermits de leerplichtige kinderen binnen een redelijke afstand lager onderwijs kunnen volgen in een andere school” (3/9/1975). Meester Vandereecken wordt onderwijzer in de lagere school van het St. Henricuscollege te Deinze; de kinderen kunnen terecht in de vrije basisschool, die in 1976 fusioneert met de lagere en kleuterscholen van Vinkt en Wontergem onder de koepel van St. Vincentius van Deinze. In 1990 wordt het klooster verkocht en dragen de franciscanessen hun schoolgebouw over aan de zusters van St. Vincentius van Deinze, die het in 1993 vervangen door een modern complex. In 1995 zijn er drie kleuterleidsters werkzaam en kunnen leerlingen er terecht tot het vierde leerjaar (74).

BESLUIT

Men kan zeggen dat de toestand in de deelgemeenten in grote lijnen overeenkomt met het in de inleiding kort geschetste algemene beeld, hoewel...

De Fransen lijken toch niet zo machteloos geweest inzake lager onderwijs als wel eens wordt beweerd: in verschillende van de hier besproken gemeenten wisten ze een door hen erkende en geëxamineerde leerkracht aan te stellen, met gemeentetoelage. In de Nederlandse tijd wordt de controle nog scherper, en worden ‘onwettige’ meesters gedwongen hun scholen te sluiten –zij het niet altijd met evenveel succes. Van eigenlijk verzet van de pastoor tegen de ‘wettige’ onderwijzer is hier maar op één plaats een spoor gevonden. Dat verzet was vooral gericht tegen het ‘monopolie’: het alleenrecht dat de Nederlandse overheid zich toeëigende inzake benoeming van erkende meesters. Dat had volgens de geestelijkheid een averechts effect, omdat er zo nog minder kinderen naar school konden gaan dan al het spijtige geval was. Na 1830 ziet men dan ook een toename van het aantal leerlingen en meesters –maar geen toename van de kwaliteit van het verstrekte onderwijs. De (trage) implementatie van de wet van 1842 leidt aanvankelijk tot de erkenning van de reeds bedrijvige meester: die kende men intussen, als hij al niet in het dorp geboren was, en zijn familie al niet sinds mensenheugenis in het vak bedrijvig was. Want onderwijzen zit blijkbaar in de genen: sommige schoolmeestersgeslachten zetten zich verder onder de nieuwe wet door hun kind(eren) naar de normaalschool te sturen –een voortzetting die nog in de hand wordt gewerkt wanneer blijkt dat de gemeentebesturen toch nog altijd liefst iemand uit de eigen streek aanwerven. Maar een diploma is voortaan een must: de vruchteloze pogingen van Damman jr., waarschijnlijk een erg bekwame leerkracht, om toch nog zonder normaalstudie een betrekking te krijgen, vormt er de schrijnende illustratie van. De bouw van gemeentescholen komt maar relatief laat, rond 1860, op gang, en dan meestal op aansporing van en dank zij overheidssubsidie. Het gaat hier om arme gemeenten, zwaar getroffen door de crisis van einde de jaren veertig en met andere prioriteiten, zoals de bouw van kerken en pastorieën. Ook het volwassenenonderwijs dat rond diezelfde tijd moest opgestart worden komt maar hier en daar tot stand, met tegenzin en niet voor lang. Later zal de overheidsbemoeienis, op 1879 na dan, op gunstiger onthaal kunnen rekenen: na de verplichte koepokinenting die al van vroeger dateerde, kwam na de wet van 1914 het medisch schooltoezicht op gang en het fonds voor meerbegaafden kon ook rekenen op gemeentelijke steun. De toenemende financiële afhankelijkheid van het centrale bestuur en daarmee gepaard gaande vereisten zullen op termijn toch fataal worden voor de kleinere gemeentescholen. Enkel het vrij onderwijs weet zich nog staande te houden: merkwaardig toch dat de zege van 1884 zich zo goed heeft weten te consolideren, en dat vandaag, vele

wetten verder, in bijna alle deelgemeenten enkel het vrij onderwijs zich heeft weten te handhaven.

Hierna volgen nog de gegevens betreffende de alfabetisering van de bevolking voor zover die in de volkstellingen terug te vinden zijn. Noteer dat de procentuele verhouding altijd uitgedrukt wordt ten opzichte van de totale bevolking, en dat dus ook heel kleine kinderen, die uiteraard nog niet kunnen lezen en schrijven meegerekend zijn. Hetzelfde geldt voor de aanduidingen aangaande de tweetaligheid (Nederlands- en Franssprekenden). Na Wereldoorlog I worden er geen alfabetiseringscijfers per gemeente meer gegeven: in 1920 wordt alleen meegedeeld dat in de Oost-Vlaamse gemeenten met minder dan 5000 inwoners 78% van de mannen en 79.2% van de vrouwen kan lezen en schrijven; in 1930 ligt dat voor de gemeenten met minder dan 2000 inwoners uit het arrondissement Gent resp. op 82 en 83%. Men kan er inderdaad van uitgaan dat na de implementatie van de wet op de schoolplicht van 1914 analfabetisme uitzonderlijk werd.

Wat de tweetaligheid betreft zouden de verschillen tussen de gemeenten onderling kunnen beïnvloed zijn door het al dan niet aanwezig zijn van een kasteel, of door de gewoonte jonge vrouwen als huispersoneel naar de stad te sturen – wie wilde gaan ‘dienen’ moest een mondje Frans kennen. Bij de mannen kan seizoenarbeid in Wallonië of Frankrijk een rol hebben gespeeld. De mate waarin een gemeente bij Deinze ging aanleunen, grote bedrijven met kaderpersoneel op zijn grondgebied kreeg, of als zomerverblijf voor de stedelijke burgerij ging dienen kan ook als mogelijke verklaringsfactor weerhouden worden – maar er is sowieso meer onderzoek nodig om hierover uitsluitsel te krijgen.

Dat laatste geldt ook voor de voor 1920 toch wel grote verschillen inzake alfabetiseringsgraad tussen de verschillende deelgemeenten. Die kan zeker niet alleen op het conto van de school(-meester) geschreven worden: gemiddeld inkomen, dominante economische activiteit, demografische structuur... het speelde allemaal mee. De stelling dat de schoolstrijd van 1879-1884 op termijn een goede zaak was voor de alfabetisering (en al wat daarmee aan disciplineren gepaard ging...) wordt door de cijfers van de hier behandelde gemeenten niet tegengesproken, zeker niet voor wat het vrouwelijke bevolkingsdeel betreft. Maar ook hier: alleen historisch diepteonderzoek kan hierover meer zekerheid geven...